

Rostra Economica

nummer 275 | jaargang 55 | juni 2009

Een periodiek van Studievereniging Sefa

Een nieuwe weg inslaan?

**Vernieuwing van het
economieonderwijs
op middelbare scholen**

Bert Heemskerk

Een gesprek met vertrekkend
bestuursvoorzitter van Rabobank.

**Hoe staat het met de
voorspellingen van
Willem Middelkoop?**

Esther-Mirjam Sent

Over de stand van de economische
wetenschap en de noodzaak van
meer vrouwelijke hoogleraren.

of weet **jij***
een beter
moment voor
de beste
beslissing van
je leven?

www.werkenbijpwc.nl

Assurance • Tax • Advisory

*connectedthinking

PRICEWATERHOUSECOOPERS

© 2009 PricewaterhouseCoopers B.V. Alle rechten voorbehouden.

Colofon

Hoofredacteur

Hanne van Voorden

Eindredactie

Orfirah Helstone

Michiel Majoor

Redactie

Frank van Brussel

Toon Geenen

Sanne Hettema

Jip Italianer

Paul van Kempen

Nadine Ketel

Matthijs van Neerbos

Richard Nooij

Suzanne Ruwaard

Lennart Verhoef

Margarita Volodina

Met medewerking van

Bert Heemskerk

Willem Middelkoop

Esther-Mirjam Sent

Columnisten

Prof. Dr. A.W.A. Boot

Prof. Dr. A. Jolink

Cartoons

Arend van Dam

Vormgeving

Yvin Hei

Adreswijzigingen

Studentenadministratie

Binnengasthuisstraat 9

1012 ZA Amsterdam

Jaarabonnement

5 nummers voor 15 euro

Voor reacties, brieven en open sollicitaties is de redactie te bereiken op:

Kamer E0.02

Roetersstraat 11

1018 WB Amsterdam

Telefoon: 020 5254024

Email: rostra@sefa.nl

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming van de redactie of de externe auteur overgenomen worden. De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van ingezonden stukken en behoudt zich het recht voor deze in te korten.

Oplage

4000

Advertenties

All Options

BDO

KPMG

Ministerie van Financiën

PricewaterhouseCoopers

Shell

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar:

Ter attentie van Acquisiteur

Sefa: Lars Dekker

Telefoon: 020 5254024

Email: externezaken@sefa.nl

Zet- en drukwerk

Thieme Media Group, Almere

Redactioneel

De roep om vernieuwing en verandering lijkt het altijd goed te doen in verkiezingstijden. In Nederland is Geert Wilders, na Pim Fortuyn, hier een voorbeeld van. Dit moet wel nog blijken, op moment van schrijven zijn de Europese Verkiezingen namelijk nog niet voorbij. De bekendste voorvechter van verandering is waarschijnlijk president van de Verenigde Staten Barack Obama, die met zijn *Change* campagne de Amerikaanse verkiezingen wist te winnen.

Waarom spreekt dit altijd zo aan? Wat is de magische kracht van het woord 'verandering'? Een antwoord zou zijn om te zeggen dat er altijd onvrede is onder burgers en dat een politicus hierop probeert in te spelen. In het geval van Obama is het dan niet zozeer zijn verdienste, maar het feit dat de gemiddelde Amerikaan sterk behoefte had aan een vervanger voor George W. Bush. Toen na acht jaar Bush-politiek de balans werd opgemaakt, was er van alle kanten vraag naar een andere aanpak. Het omslagpunt was bereikt.

In het huidige economische debat zien we de drang om te vernieuwen ook terug. In de *Room for Discussion* is vaak genoeg gevraagd om vernieuwing, danwel op het gebied van financieel toezicht, danwel om een vernieuwing van het gehele economische systeem. Bij de laatste sessie pleitte Herman Wijffels (o.a. oud-voorzitter Rabobank Nederland) voor een zogenaamde *New Green Deal*, een gelijktijdige oplossing voor klimaatvraagstukken en economische problemen. De huidige crisis zou een kans kunnen zijn om een aantal belangrijke veranderingen door te voeren. Hij wordt hierin gesteund door zeker niet de minsten; onder andere president van de VS Barack Obama, Ban-Ki Moon (secretaris-generaal van de Verenigde Naties) en José Manuel Barroso (Voorzitter van de Europese Commissie) onderschrijven dit plan. Vooralsnog is in Nederland nog niet veel te zien van een Groene Revolutie, integendeel, het kabinet heeft met ingang van 1 juli a.s. de vliegtaks afgeschaft. Hierover meer in de betoog *battle* van deze editie.

Specifiek voor de bankensector spreekt ook Bert Heemskerk (bestuursvoorzitter Rabobank) over een aantal veranderingen, bijvoorbeeld wat betreft de bonuscultuur en de aandacht voor het creëren van aandeelhouderswaarde. In deze Rostra kunt u hier alles over lezen, de redactie had namelijk een maand voor zijn vertrek bij Rabobank een interview met de bestuursvoorzitter. Verder is er al enige tijd een debat gaande over vernieuwingen in het economieonderwijs op middelbare scholen. Sinds 2001 wordt er door verschillende commissies gewerkt aan een nieuw lesprogramma voor scholieren op de havo en het vwo. In 2011 zal de implementatie hiervan volgen. In deze Rostra is alles te lezen over dit (soms moeizame) proces.

Ook de redactie van de Rostra zelf is in de ban van *change*. Zo begonnen we dit jaar met een frisse, grotendeels nieuwe redactie, die zich direct een aantal doelen voor ogen stelde. Een aantal ervan zijn aardig gehaald en de oplettende lezer zal er ook wat van gemerkt hebben. Een van onze doelen was het vergroten van de interactie met de lezer. Dit is gedeeltelijk bereikt, denk bijvoorbeeld aan de introductie van een nieuwe rubriek: de FEB vraag. Ook kregen we veel reacties, zowel mondeling als schriftelijk. Dit varieerde van een ansichtkaart met daarin complimenten voor het blad tot een boze brief van een stichting. Een ander doel was om een betere balans te vinden tussen informerende en betogende artikelen. De terugkomende *battle* tussen redacteuren in de vorm van twee betogen is hier een goed voorbeeld van. Voor volgend jaar staan er echter nog genoeg veranderingen aan te komen. Zo zijn we achter de schermen druk bezig met de nieuwe vormgeving en misschien komt er zelfs een website. Heb jij of heeft u ideeën of suggesties? Wij staan ervoor open, reacties kunnen via e-mail.

Tot slot zijn thema's als vernieuwing en verandering ook mijzelf niet vreemd. Ik ben zojuist afgestudeerd, hetgeen betekent dat ik afscheid moet nemen van de FEB en van de Rostra Economica. Dit zal toch wel met enige weemoed gepaard gaan. Tegelijkertijd breekt er nu ook een spannende tijd aan! Ik ga een half jaar naar Washington voor een stage. Hopelijk kan ik daar van dichtbij meemaken in hoeverre de *Change* campagne van Obama terug te zien is in de realiteit.

Hanne van Voorden, *Hoofredacteur Rostra Economica*

Bert Heemskerk

8

Interview met de bestuursvoorzitter van Rabobank

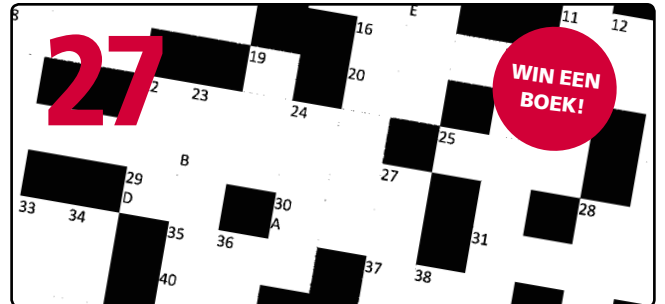
Op 18 juni j.l. nam Bert Heemskerk afscheid van Rabobank. Rostra sprak met hem over zijn carrière, over de val van ABN Amro en over het succes van Rabobank tijdens de huidige kredietcrisis. Volgens hem ligt het succes niet alleen aan de coöperatieve structuur, maar net zozeer aan de organisatie en de mensen zelf.

Van de *multiplier* naar marktdenken

14

Een vernieuwing van het economieonderwijs op de middelbare school

'Economie gaat over schaarste'. Jarenlang was dit de eerste zin van de meeste studieboeken voor economie op de middelbare school. De laatste jaren is men echter bezig met het geheel vernieuwen van het studieprogramma. Rostra Economica sprak met verscheidene betrokkenen, waaruit bleek dat het proces niet zonder slag of stoot verliep.

De vlucht naar voren

24

Interview met Willem Middelkoop

Een jaar na het vorige interview met Willem Middelkoop maakt Rostra Economica samen met hem de balans op. Er is voldoende te bespreken. Gaat de dollar nog vallen? Is het einde van de crisis in zicht? Reageren de financiële autoriteiten goed? En wat zijn de voorspellingen van Willem?

Kruiswoordpuzzel: win een boek!

27

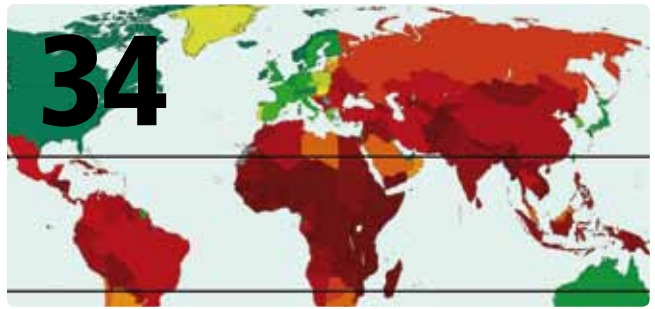
In deze Rostra Economica zit een kruiswoordpuzzel. Stuur uiterlijk 5 juli de oplossing naar rostra@sefa.nl en maak kans op het boek uit de recensie (zie pagina 20) 'Bekentenissen van een economische huurmoordenaar' van John Perkins. Ideaal voor op vakantie!

Esther-Mirjam Sent

28

Interview met FEB-alumna

Ditmaal sprak Rostra Economica met alumna Esther-Mirjam Sent, nu werkzaam als hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen, en in 1989 afgestudeerd aan onze faculteit. We spraken met haar over studeren in de Verenigde Staten, de huidige stand van de economische wetenschap en de noodzaak van meer vrouwelijke hoogleraren.

28**34****36****39****'Fuck de CSR'****31**

Vorig jaar deed een nieuwe partij mee aan de studentenraadverkiezingen, onder de naam 'Fuck de CSR'. Deze anti-partij wilde eigenlijk de studentenraden geheel afschaffen, omdat ze volgens hen onzin zijn. In mei werden weer nieuwe verkiezingen gehouden, maar is er dit jaar al iets verbeterd?

Armoede in de tropen**34**

Al sinds Adam Smith en Jozef Schumpeter proberen economen de welvaart (sgroei) van landen te analyseren. Een van de oorzaken zou liggen in de geografische kenmerken van een land, zoals het klimaat en de nabijheid van waterwegen. Waar is deze gedachte op gebaseerd en in hoeverre is het een geloofwaardige hypothese?

En verder:

FEB-vraag	6
Nieuw! Column Helstone&Bosma	12
Niet verplicht, wél aanbevolen!	20
Betoog voor en betoog tegen	18
Wijze beslissingen van het kabinet	
Sefafont	22
Column Albert Jolink	26
Cartoon Arend van Dam	27
FEB Flits	32
Docent op onderzoek Ward Romp	36
Student in het buitenland Zürich	39
Studieverenigingen	40
FSR	41
Column Arnoud Boot	42

Nu de vakantie weer in aantocht is en menig student met zijn gedachten al op het strand zit in plaats van in de studiezaal, vraagt Rostra ditmaal: wat is jouw ideale vakantie? Naast studenten hebben we deze editie ook de gasten uit de Room for Discussion gevraagd hun zegje te doen.

Tekst: Matthijs van Neerbos

Wat is uw ideale vakantie?

Arie van der Zwan

oud topman Vendex

'Mijn favoriete vakantieplek is in Zuid-Italië, de provincie Puglia, in de hak. Waarom? Het eten, de cultuur en vooral de gastvrijheid. Maar dit jaar wordt het misschien wel gewoon Zeeland, door de crisis.'

Mirjam van Praag

hoogleraar UvA

'Mijn ideale vakantie? Die is héél lang! Duurt minimaal vier weken. Ik wil erg graag naar Australië, deze zomer gaat dit misschien wel lukken, met de kinderen en m'n vriend. Een andere droomvakantie is om een skitocht door de alpen te maken, twee weken lang, slapen in hutje, elke dag een tocht. En als ik toch mag kiezen: dan met een helikopter erbij die je soms weer een stukje vervoert.'

Foto: Jeroen Oerlemans

Alexander Rinnooy Kan

voorzitter SER

'Mijn ideale vakantieplek is een terras in Frankrijk met een kop koffie en de International Herald Tribune. Ik wil het liefst zo lang mogelijk, maar meer dan twee weken red ik meestal niet.'

Foto: Sjaak Ramakers

Jules Theeuwes

directeur SEO Onderzoek

'Ik trek het liefst van het ene dorp naar het andere dorp door de bergen. Dat geeft een hoop rust en ook wat fysieke inspanningen. Aan het eind van de dag in zo'n dorpje naar een goed restaurant. Volgende bestemming is Sardinië.'

Frits Bolkestein

VVD-prominent

'Mijn ideale vakantie is op een zonovergoten rustige plek met een goed boek. Zonovergoten, want aan regen hebben we niks'

Elias den Otter

2de jaars student Algemene Economie

'Mijn ideale vakantie is het tegenovergestelde van mijn normale leven. Mijn normale leven is saai, gestructureerd, droevig, eentonig, ranzig, stedelijk en beschaafd. En mijn vakantie is dus ruig, rauw, interetnisch, asociaal en inspannend. Met bergen, tegenovergestelde van plat, en zon, tegenovergestelde van regen. Ze zijn goedkoop want m'n leven hier is duur. Ik betaal door hard te werken.'

Paul de Kuiper

3de jaars student International Economics

'Met een mooie houten zeilboot van 15 meter lang rondvaren over de Middellandse Zee. Met windsurfspullen en vriendin, en in elke haven vis eten.'

Tim Lucas

3de jaars student Econometrie

'Een prachtig surfeiland, met goede golven en gezellige mensen. Ik wil als enige kunnen surfen, rest mag lekker gezellig op het strand blijven staan. Met vrienden en misschien vriendinnetje erbij. Kosten maken niet uit, want ik win de staatsloterij.'

Lotje Kaak

3de jaars student Fiscale Economie

'Belangrijkste voor mij is afwisseling. Geen weken strand of stad of op 1 plek. Ik wil cultuur, stad, feest maar ook natuur en avontuur. Het moet uitdagend zijn, ergens in Afrika of Zuid-Amerika. Ik betaal het door extra bij te lenen, en misschien een beetje te werken.'

TECHNICAL & COMMERCIAL GRADUATES

There are three ways to get a job with Shell. It's up to you to decide which one works best for you. Whichever path you take, you can expect plenty of training and career choices once you arrive. So you can develop your potential, and together we can help build a responsible energy future.

Internships

You can experience Shell directly through a paid student internship, which can last anything from eight weeks up to a year. Shell internships are a fully assessed route into Shell where you will gain first-hand experience of what it's like to work with a global company.

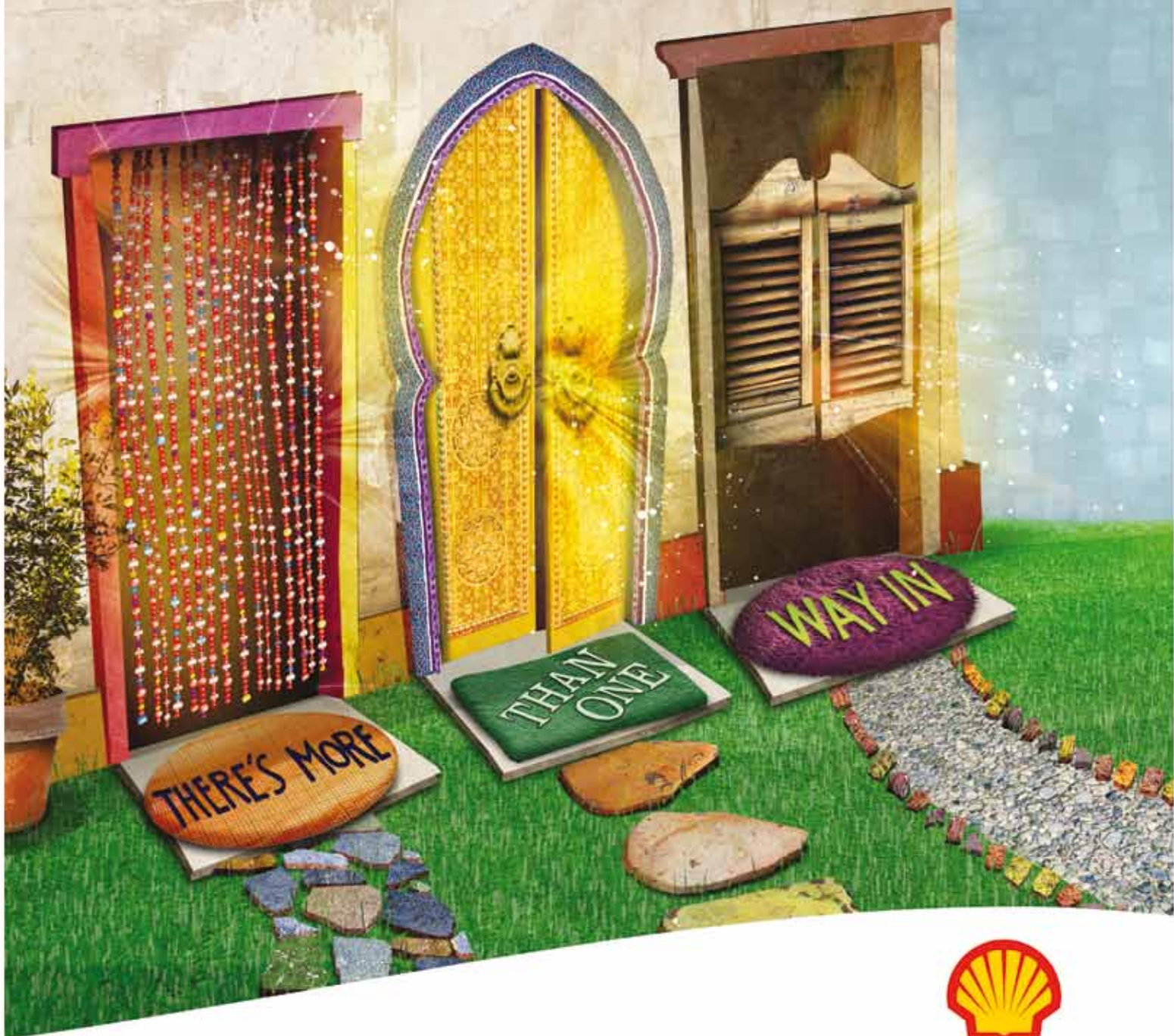
Gourami Business Challenge

This is a one week challenge for final year students, where you'll work as part of a team to develop a business plan for Shell in the fictional country of Gourami. The challenge simulates situations that arise in the energy industry and gives you a chance to make strategic decisions and recommendations.

Shell Recruitment Day

Here we'll explore how well you cope with various business scenarios – assessing your capacity to analyse critical issues and identify the wider implications, as well as your aptitude for dealing with change and driving your own learning, and your ability to identify and influence key stakeholders.

Think further. Visit www.shell.com/careers. Shell is an equal opportunity employer.

Bert Heemskerk

Interview met de bestuursvoorzitter van Rabobank

Tekst: Margarita Volodina
en Frank van Brussel

Toen Bert Heemskerk solliciteerde voor zijn eerste baan bij de Amro bank kreeg hij het voordeel van de twijfel. Afgezien van internationale ervaring sierden noch kwalificaties, noch een vakgerelateerde opleiding zijn cv. 'Nou meneer Heemskerk, met theologie doen wij hier niet zo veel,' zei de personeelsfunctionaris. Deze sollicitant, die eens onderwijs in theologie van de huidige paus Ratzinger genoot, zou later bestuurder worden van ABN Amro, F. van Lanschot bankiers en nu Rabobank. Rostra sprak met hem, een maand voordat hij met pensioen zou gaan.

Wat was uw weg naar de top?

'Ik wilde wel de zakenwereld in. Dat had te maken met het nest waar ik vandaan kwam. Mijn vader had een kolenhandel en een scheepswerfje, dus werd ik naast studeren vaak geconfronteerd met zaken en ontwikkelde ik er een gevoel bij. Ik solliciteerde bij de Amro bank die op dat moment op zoek was naar mensen met internationale ervaring. Dit had ik omdat ik in het buitenland gestudeerd had. Vroeger moest iedereen onderaan de ladder beginnen. Ik ben directeur-generaal geworden van de Amro bank omdat ik erg ambitieus was. Na enige ervaring opgedaan te hebben ben ik weer terug de schoolbanken in gegaan. Eenmaal een opleiding bedrijfs-wetenschappen afgerond te hebben kon ik het internationale netwerk van de Amro bank gaan versterken. Op mijn tweënder-

tigste mocht ik het kantoor in Japan opzetten. Anderhalf jaar later had ik het imago opgebouwd dat ik echt een 'buitenlandman' was. Zo kwam het dat ik gevraagd werd om naar Dubai en later naar Londen te gaan. Op beide locaties werden verliezen geleden en na een aantal jaren van mijn aanwezigheid draaiden de kantoren weer goed. Eenmaal teruggekomen van al mijn reizen werd ik directeur-generaal van het internationale bedrijf. Zo ver komen is een kwestie van jezelf positioneren, ambitieus zijn en geluk hebben. Ik zorgde ervoor dat ik steeds op de plekken was waar het ertoe deed.'

Vanwaar de switch naar F. van Lanschot en later naar Rabobank?

'Amro fuseerde met ABN waardoor het bestuurdersaantal van zes naar negentien

ging. Een headhunter benaderde mij om bestuursvoorzitter van F. van Lanschot te worden. Het leek mij aantrekkelijker om een kleine entiteit zonder aandeelhouders te besturen dan een grote entiteit met te veel kapiteins op het schip. Later kwam de vraag of ik bestuursvoorzitter van Rabobank wilde worden. Dat vond ik wel aardig om twee redenen: het duurzame karakter van Rabobank en ik wilde wel weer voor een grotere bank werken.'

Welke uitdagingen bent u tegengekomen tijdens het voorzitterschap?

'Het aardigste bij F. van Lanschot bankiers vond ik de beursgang. Ik heb ervoor gezorgd dat de aandelen in duurzame handen terecht zijn gekomen. Door het Angelsaksisch gedreven denken werd een steeds grotere nadruk gelegd op het belang van

de aandeelhouder. Het primaat van *shareholder value* is onzin. Ik zei dit eens tijdens een vergadering, waarop een medewerker van Shell mij raar aankeek en zich verwonderde over hoe ik dat nou kon zeggen als voorzitter van een beursgenoteerde bank. Als ik bij de beursgang van F. van Lanschot gehandeld had in het belang van de aandeelhouder had ik wel honderd gulden per aandeel kunnen krijgen in plaats van zeventig, maar dan had de bank nu niet meer bestaan. In mijn jaren bij Amro Bank werd er elk jaar winst gemaakt en dividend uitgekeerd. Later werden er steeds meer eisen gesteld door aandeelhouders: 'U moet winst maken voor ons'. Een bankier moet bankieren en goed diensten verlenen. Natuurlijk moet er winst gemaakt worden, maar die winst is het gevolg en niet het doel van goed bankieren.

We gaan dus nu richting het *stakeholders model*?

'Nu wel ja. Maar als u hier twee jaar geleden was, dan zou het ouderwets geklets zijn. Het werd gezien als slap gedoe. Onder het tapijt ermee.'

Nu wordt Rabobank in de media omschreven als het bastion van *gedegenheid*. Is dit aan u te danken of aan de afwezigheid van hebbende aandeelhouders?

'Het ligt aan de organisatie zelf. Uiteraard kan je als voorzitter na zesenehalf jaar zeggen dat het klopt dat ik het niet slecht heb gedaan. Maar het fundament ligt bij Rabobank zelf, wat een zeer gedegen instituut is. Het heeft ermee te maken dat het besluitvormingsproces erg democratisch is. Het zou voor mij nooit mogelijk zijn om soortgelijke uitspraken te doen als Michel Tilmant vorig jaar gedaan heeft. Toen in Den Haag de discussie speelde om een maximum te introduceren voor de aftrekbaarheid van pensioenen overwoog hij hardop om het hoofdkantoor van ING naar België te verplaatsen.'

Maakt de coöperatieve structuur Rabobank minder kwetsbaar voor de kredietcrisis?

'Als ik kijk naar waar het mis is gegaan bij banken over de hele wereld, concludeer ik dat altijd het zakelijk bankieren ze naar beneden gehaald heeft. U kunt ook zien dat de banken die de grootste verliezen lijdend vroeger reguliere banken waren die in de

loop der tijd hun *investment banking* activiteiten zijn gaan uitbreiden. ABN Amro wilde bijvoorbeeld graag een zakelijke dienstverlener zijn. Ik zou Rabobank nooit in mijn eentje een bepaalde kant op kunnen duwen. Bovendien zijn wij van oudsher een kredietverstrekker voor de *food and agribusiness*. We begeleiden onze klanten wel bij fusies en overnames, maar hebben deze dienstverlening niet als *core business*. De meeste banken die zich hier wel op zijn gaan richten zijn in de problemen geraakt.'

Raadt u een coöperatieve vorm aan voor alle banken? Is het Angelsaksische model achterhaald?

'Het enige wat de aandeelhouder wil is dat de winst per aandeel zo hoog mogelijk is. Dat bereiken banken door het kapitaal zo laag mogelijk te houden. Als het rendement te laag is en de bank is te solvabel, dus als het een teveel aan eigen vermogen heeft, geven ze het terug aan de aandeelhouders. Dat hebben ING en ABN Amro ook gedaan. Dat staat haaks op goed bankieren omdat solvabiliteit het primaire belang van een bank is. Een bank mag best beursgenoteerd zijn, maar slechts een minderheid van het eigen vermogen zou verhandelbaar moeten zijn. Bovendien mag deze minderheid het niet voor

'Zo ver komen is een kwestie van jezelf positioneren, ambitieus zijn en geluk hebben.'

het zeggen hebben. De meerderheid van de aandelen moet in conservatieve duurzame handen liggen. Dat alle banken een coöperatieve structuur aan zouden moeten nemen gaat weer te ver.'

U heeft tijdens een congres in Rotterdam gezegd dat de kredietcrisis niet de schuld is van bankiers. Toch kijkt men nu met een scheef oog naar de bonuscultuur. Wat was volgens u de rol van bonussen bij het ontstaan van de crisis?

'Ik denk dat het wel goed is dat de bonuscultuur aan de kaak gesteld wordt. De vraag is meer of de bonussen de oorzaak van de crisis vormen of dat de bankiers zelf de oorzaak zijn. Ik heb in Rotterdam ook

gezegd dat de echte oorzaak bij de zwaar opgeblazen prijzen ligt. Of het nu olie aangaat of winsten die niet duurzaam zijn doordat ze middels securitizatie gefinancierd zijn. Nu kunnen de securitizaties niet meer plaats vinden en moet de kredietverlening krimpen. Om u een idee te geven: het volume van de internationale kredietverlening het eerste kwartaal dit jaar, is de helft van wat het was vorig jaar. Je praat dus over een geweldige krimp in de kredietverlening. Daardoor krimpt ook de economie. Bonussen hebben daar ook een rol in gespeeld, vooral omdat zakenbankiers constructies bedachten om die zeepbellen te kunnen financieren met behulp van steeds ingewikkelder wordende securitizaties. Als de bonuscultuur verdwenen is, is er in ieder geval een gezonder fundament voor het bankieren. Die perverse prikkels zullen dan weg zijn. We hebben vele jaren van voorspoed en economische groei gehad. Daar ligt ook bij universiteiten de nadruk op. Je leert om groei te managen. Het gaat altijd over het afschieten van de hond en het behalen van meer winst. Niemand heeft geleerd, ik niet en jullie niet, hoe je een krimp moet managen. Deze krimp, zeg maar even ziek zijn, is heel goed voor jezelf om te bepalen waar nou eigenlijk je echte kracht ligt. Als alle bedrijven zich richten op hun sterke pun-

ten zal de kwaliteit van de totale economie beter worden. Bonussen induceren gedrag dat op de korte termijn gericht is. Ik zou ook mijn bedenkingen hebben bij mijn volgende stap als mijn variabele beloning ineens van dertig procent naar twee honderd procent zou stijgen.'

Dus op naar de Balkenende-norm in de financiële sector?

'Nee, het salaris van de minister-president heeft niets te maken met een marktconforme vergoeding. Balkenende verdient ongeveer € 165.000 per jaar. Dat is een schijntje als je kijkt naar de prestatie die hij neer moet zetten. Maar dit is niet vergelijkbaar met het bedrijfsleven.'

Stel, u had drie jaar geleden met Rijkman Groenink aan tafel gezeten en vrijuit kunnen spreken. Had u dan de woorden gevonden om te voorkomen wat er gebeurd is?

‘Ik heb er met Groenink wel over gediscussieerd. Een keer per jaar nodigde hij de voormalige collega’s van ABN Amro uit op een lunch. Het is ongeveer vier jaar geleden dat ik hem gesproken heb over de strategie van ABN Amro. ABN Amro was destijds, toen ik daar wegging, de enige

er een overheidscommissaris aan de slag is gezet, om zeg maar het algemene belang te dienen. In veel raden van commissarissen bijvoorbeeld zitten (oud) politici omdat politiek een belangrijke rol speelt binnen zo een onderneming. Als ik Wouter Bos was had ik ook iemand neergezet bij die banken die steun hebben gekregen. En daarnaast wil je ook een stuk invloed uitoefenen. Zij wilde die steun en de minister moet beoordelen wat het beste kan werken.’

dan te soft of te zweverig zijn. Bij F. van Lanschot is het wel eens ter sprake gekomen. Rabobank is van oudsher al een bank met een christelijke signatuur, wat ook terug te vinden is in de statuten. Daarin wordt letterlijk gesproken over spaarzaamheid, duurzaamheid en naastenliefde. Dat zul je niet in de statuten terug vinden bij andere instellingen. Mensen die hier komen werken en van andere banken af komen zeggen vaak dat de sfeer hier anders is. Er is minder arrogantie bij Rabobank.’

‘Natuurlijk moet er winst gemaakt worden, maar die winst is het gevolg en niet het doel van goed bankieren.’

grote Europese netwerkbank. De bank zat overall. Op bancaire gebied was ABN Amro veel groter dan bijvoorbeeld ING. Rijkman Groenink heeft vervolgens de netwerken per land opgeheven en richtte zich op clusters van drie of vier landen. Achteraf gezien, maar dat is altijd makkelijk gezegd, was deze clustering strategisch gezien wellicht de verkeerde. Hij heeft hiermee wel meer aandeelhouderswaarde gecreëerd, want lokale partijen waren bereid meer te betalen dan de beurswaarde voor de losse onderdelen.’

Die strategie heeft dus een grotere rol gespeeld dan activistische aandeelhouders?

‘Ja, dat denk ik wel. Voor de duidelijkheid: Groenink is altijd tegen de splitsing geweest. Dat wilde hij niet. Hij wilde een fusie met Barclays. Het wrange is dat hij voor ABN Amro wilde dat het tot de meest winstgevende banken zou behoren en dat is hem ook gelukt. Alleen bestaat ABN Amro niet meer in de oude vorm. De president-commissaris Martinez vertelde er het volgende over: ‘Ons doel, de hoogste waarde voor aandeelhouders, is bereikt.’

Lodewijk de Waal is als overheidscommissaris geplaatst bij ING, wat vindt u ervan dat iemand zonder bancaire ervaring op een dergelijke post wordt gezet?

‘Ik begrijp het wel. Men is zich bewust van het maatschappelijke karakter van de staatssteun. Daarom is het begrijpelijk dat

Om nog even terug te komen op uw persoonlijke achtergrond, in hoeverre heeft uw kennis van theologie en filosofie een rol gespeeld in uw loopbaan?

‘Mijn achtergrond is voornamelijk bij Amro bank nooit ter sprake gekomen. Je zou denken dat iemand met die kwalificaties geen goede bankier kan zijn. Je zou

Wat zou u adviseren aan studenten die het ambiëren om bestuursvoorzitter te worden van een financiële instelling?

‘Iedereen bewandelt zijn eigen weg. Ik had vroeger ook niet bedacht dat ik hier terecht zou komen. Je zal altijd geluk moeten hebben. Dat is een kwestie van gezondheid en jezelf op de juiste manier positioneren. Je moet je mond open doen en niet stil in een hoekje gaan zitten. Kom uit voor je ambitie maar loop er niet te veel mee koop, want dat kan hinderlijk worden. Je moet bereid zijn om meer energie in je werk te stoppen dan anderen. Je moet outspoken zijn in je vakgebied en discussies aangaan met je collega’s. Soms moet je ook dingen doen die je niet leuk vindt. Superintelligent hoeft je niet te zijn om bestuursvoorzitter te kunnen worden. Wat je moet hebben is het vermogen om aan te voelen wat de mensen beweegt, en waar de wereld naar toe gaat. Daarom zou ik mensen aanraden om een filosofie- of theologievak te volgen. Dat is goed voor je ontwikkeling. Je moet ook een goede bèta achtergrond hebben. Zonder deze achtergrond zal je financiële producten niet begrijpen. Leidinggeven moeten een visie hebben en een mening over welke kant je op wilt. Dat ligt in de gevoelsmatige sfeer. Als bedrijf moet je ook altijd weten waar je mee bezig bent en je kan dan als topman geen producten verkopen die je zelf niet snapt. Veel managers kennen die dikke managementboeken uit hun hoofd maar wat er op de werkvloer of in het laboratorium gebeurt weten ze niet.’

CV

1962-1963	Europese Wetenschappen, Zweeds, Spaans, Maastricht
1963-1965	Zweedse taal/letteren Frankfurt-am-Main
1965-1966	Licentiaat Filosofie, Parijs
1966-1967	Doctoraal theologie, Tübingen
1972-1974	Staatkundig-economische richting tot 2e doctoraal-fase
1968-1991	Verskillende functies bij Amro Bank, later ABN Amro
1991-2002	Voorzitter raad van bestuur F. van Lanschot Bankiers N.V.
2003-2009	Voorzitter raad van bestuur Rabobank

Margarita Volodina is 23 jaar en is bachelorstudent bedrijfseconomie.

Frank van Brussel is 24 jaar en is masterstudent business economics.

Trading on the future.

All Options is a leading market maker providing liquidity to the derivatives markets in Europe and Asia.

In only 2 years we have grown from 60 to 300+ employees and are now one of the largest market makers in the world. And we don't stop there – this year we are seeking another 50 young talents for trading careers.

This success is due to our belief in support for personal achievement and discipline in success. Working in unity is at the core of our culture. That's why we reward our traders on both their individual and team performance.

If you are interested in a challenging and rewarding career in trading check out your options at: www.alloptions.nl

Ondernemen in zonnige tijden

Lang voor de donkere wolk van de kredietcrisis over ons land schoof, hadden zij vol optimisme een droom. Orfirah Helstone en Charissa Bosma wisten al vrij vroeg in hun studie dat ze hun eigen bedrijf wilden beginnen. Lees hier over wat ze doen, hun ervaringen, en de eerste klant van hun bedrijf: Helstone&Bosma.

Levensles. Droom. Ambitie. Ervaring. Netwerken. Durven. Lef. Idee. Vrijheid. Uitdaging. Doen. Zelfstandig. Flexibel. Creatief. Kennis. Deze woorden hebben op veel zaken betrekking maar vooral op een grote, nieuwe stap in ons leven: ondernemen. In tijden van crisis is het starten van een eigen onderneming op het eerste gezicht niet de meest logische beslissing. Toch hebben we besloten om na een jaar van voorbereidingen te beginnen met het ondernemen. De eerste stappen tot het vormen van een concept waren immers afgerond en het moment was daar om op 1 mei 2009 de vennootschap onder firma Helstone&Bosma bij de Kamer van Koophandel in te schrijven.

Helstone&Bosma is een informatie- en adviesvoorziening die trends en ontwikkelingen voor bedrijven analyseert. Wij hebben het streven om oplossingen te bieden op bedrijfskundige vraagstukken die van meerdere kanten worden belicht, voor managers en ondernemers. Dit alles vanuit de basis van bedrijfskunde; een discipline waarin veel verschillende vakgebieden zijn ondergebracht. Op het moment hebben we nog geen officieel kantoor en werken we op verschillende locaties. Meer dan onze eigen laptops hebben we vooralsnog niet nodig.

Behalve de officiële registratie komt er een heleboel op je af als startende ondernemer. Allereerst ga je bij jezelf te rade wat je sterke en zwakke punten zijn en wat je qua kwaliteit kan bijdragen aan de onderneming. Je bent tenslotte met zijn tweeën, samenwerking is dus essentieel. Complementaire karaktereigenschappen kunnen zo zijn voordelen bieden. Mentale steun en feedback naar elkaar toe is ook erg belangrijk want let maar eens op, de buitenwereld reageert lang niet altijd even genuanceerd

als je vertelt dat je gaat ondernemen. Toen een aantal praktische zaken zoals visitekaartjes laten drukken, een rekeningnummer aanvragen, een website laten maken, representatieve kleding aanschaffen en belastingen in gang waren gezet kon een belangrijk onderdeel van het ondernemen, namelijk netwerken, beginnen.

Netwerken komt vooral neer op een heleboel praten. Je probeert zoveel mogelijk instanties te spreken die je advies kunnen geven en je probeert natuurlijk met zo-

aan je *elevator pitch* te denken. Maar ook al heb je je verhaal nog zo helder geformuleerd, de vraag is toch of je als jonge ondernemers serieus wordt genomen. En natuurlijk of je wel of niet de opdracht gaat krijgen. Met de instelling 'hopelijk gaat het goed maar mocht het niet lukken dan is er niets verloren', gingen we naar onze eerste zakelijke afspraak. Gelukkig bleek het allemaal mee te vallen en waren we na enkele minuten al gerustgesteld. Louis zag veel in onze gedrevenheid en wij zagen (en zien) zijn opdracht aan Helstone&Bosma

We hadden waarschijnlijk geen beter begin kunnen wensen.

veel mogelijk bedrijven en ondernemers te spreken. Het praten met potentieel geïnteresseerde personen zorgt ervoor dat je je eigen verhaal zo helder en scherp mogelijk begint te formuleren. Je moet, bijvoorbeeld op een netwerkborrel, tot wel tien keer op een avond vertellen wat je aan het ondernemen bent. Hierdoor formuleer je onbewust je eigen *elevator pitch*. En door deze korte en krachtige boodschap te verspreiden kan er een potentiële klant op je pad komen.

Toch kwam de eerste klant niet direct als het gevolg van het netwerken. De eerste klant kwam namelijk via via, uit onze eigen kringen. Vlak voor de inschrijving bij de KvK hadden we een afspraak met Louis Lapidare, initiatiefnemer van de online wetenschappelijke *community* United Academics. De spanning liep bij ons hoog op voor deze eerste zakelijke afspraak. Op de fiets, mét gestreken representatieve kleding, vertrokken we naar een café in het centrum, waar de ontmoeting plaats zou vinden. Je probeert diep adem te halen en

als een fantastische eerste uitdaging. Vooral omdat dit bedrijf onder andere een sociaal-maatschappelijke bijdrage levert voor de kennis in Nederland. We hadden waarschijnlijk geen beter begin kunnen wensen.

Inmiddels zijn we volop aan het werk voor United Academics BV. Bijna iedere dag bieden we ondersteuning bij het uitwerken van de bedrijfskundige zaken binnen United Academics. Het harde werken dat bij het ondernemen hoort is ons tot nu toe nog niet tegengevallen. Ook al moet je door al je andere activiteiten soms lange dagen maken. Behalve dat het een heleboel energie kost, krijg je er dubbel zoveel energie voor terug. Al met al lijken onze eerste weken goed te zijn verlopen. Vooralsnog is er geen vuilte aan de lucht. **HB**

Orfirah Helstone is 20 jaar. Ze is 2^e jaars student Bedrijfskunde en vennoot van Helstone&Bosma.

Rostra Economica is op zoek naar nieuw schrijftalent!

Vind je het leuk om mensen uit de politiek, het bedrijfsleven en de wetenschap te interviewen? Wil jij jouw artikelen verspreid zien onder meer dan 4.000 studenten, docenten en bedrijven? Dan is schrijven voor de Rostra Economica iets voor jou!

Wat bieden wij?

- **Verbreding** en verdieping binnen het vak economie
pas je kennis van de economie toe
- **Interviews** met mensen uit de politiek, wetenschap en bedrijfsleven
kom in contact met interessante persoonlijkheden uit de economische wereld
- **Trainingen** op het gebied van o.a. journalistiek
profiteer van schrijfcursussen en leer van de andere redacteurs
- **Veel vrijheid** voor eigen ideeën
kies tussen een vaste rubriek of in elke editie een artikel over een ander thema
- **Kans op een prachtige ervaring** waar je veel van zal leren
en laat de Rostra Economica deuren voor je openen!

Functies

Voor het volgende collegejaar zijn we nog op zoek naar nieuwe redacteurs. Tevens zoeken we een eindredacteur (m/v) om het eindredactieteam te versterken.

Redacteur

Studenten economie en bedrijfskunde kunnen lid worden van de redactie. Ervaring is hiervoor niet noodzakelijk. Je kunt altijd een keer vrijblijvend een vergadering bijwonen.

Eindredacteur

Als eindredacteur schrijf je zelf geen artikelen (mag wel natuurlijk), maar kijk je andermans artikelen na op zinsbouw, structuur en op spel- en grammaticale fouten. Hierdoor waarborg je, samen met de hoofdredacteur, de kwaliteit en inhoud van de Rostra Economica.

Ben je geïnteresseerd, of wil je eerst meer weten? Neem dan contact op met de hoofdredacteur.

Stuur een e-mail naar rostra@sefa.nl om je aan te melden of voor meer informatie! Geef daarin onder andere aan in welke functie je geïnteresseerd bent.

Van de *multiplier* naar marktdenken

Een vernieuwing van het economieonderwijs op de middelbare school

Tekst: Nadine Ketel

Als student ben je er misschien niet zoveel meer mee bezig, maar ook op de middelbare school kreeg je economieonderwijs. De meesten van ons zullen zich nog wel vaag iets herinneren van 'economie, dat is toch schaarste', en 'moesten we niet altijd de *multiplier* uitrekenen?'. Wat je op de middelbare school niet meekrijgt, maar op de universiteit des te meer, is dat de economie een wetenschap in beweging is: 30 jaar geleden dachten wij heel anders over de economie dan nu. Een aantal jaren geleden kwam dan ook het initiatief voor een vernieuwing van het economiecurriculum op de middelbare school; het gebruikte programma stamde namelijk uit 1968.

In 2001 formuleerde een commissie de belangrijkste concepten die leerlingen moesten beheersen. Ondertussen is het nieuwe programma op een veertigtal pilotscholen ingevoerd en doen de 5-havo leerlingen op deze scholen dit jaar eindexamen volgens het nieuwe programma. Dit artikel bespreekt de ontwikkeling van de programmavernieuwing, die niet zonder slag of stoot verliep. Vooral vanuit de macro-economische hoek komt de kritiek dat het programma te veel micro is. De huidige crisis brengt dit nog meer in het zicht. Zo sprak de Rostra met een docent die vindt dat door de weinige aandacht voor macro-onderdelen het moeilijk is de crisis - en dan vooral de reële crisis en vraaguitval - met zijn leerlingen te bespreken.

De onderwijsvernieuwing: een korte geschiedenis

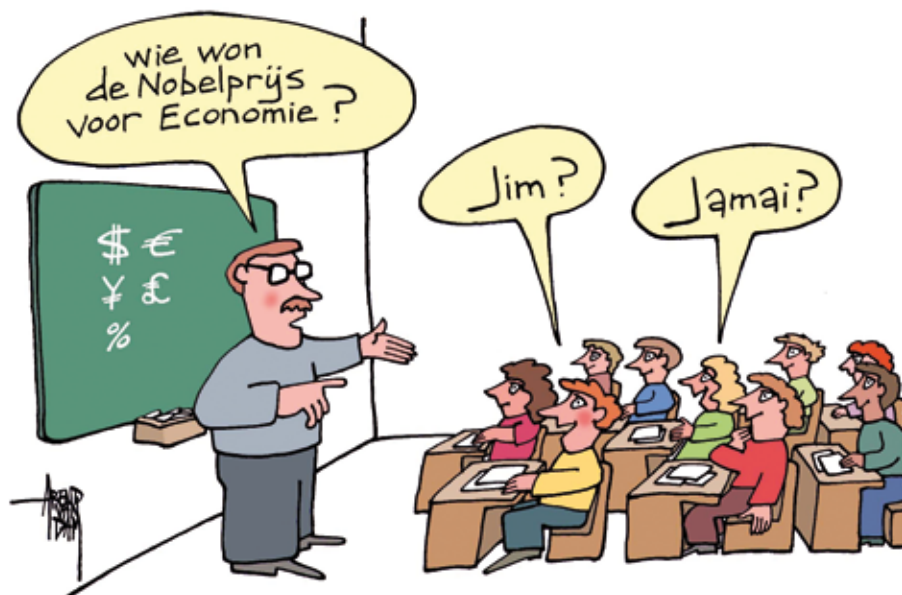
Het onderwijsprogramma dat momenteel op middelbare school gebruikt wordt is, afgezien van een aantal wijzigingen in de loop van de tijd, al sinds 1968 in gebruik. In het rapport Teulings I beschrijft dit programma als 'een huis dat in de loop der jaren opgekalefaterd en uitgebreid en weer ten dele afgebroken is, met als eindresultaat dat het huis van vandaag gedateerd overkomt, niet erg aantrekkelijk is en op sommige plekken gebreken vertoont'. In 2001 komt er vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen dan ook de vraag om het onderwijsprogramma te vernieuwen: het oude programma voldeed zowel qua inhoud als qua vorm niet meer aan de eisen van de huidige tijd.

Om de leerdoelstellingen van het nieuwe examenprogramma te formuleren wordt een commissie opgericht onder leiding van Coen Teulings, de toenmalig directeur van SEO Economisch Onderzoek (en de huidige directeur van het CPB). Deze commissie bestaat zowel uit wetenschappers als uit een aantal middelbare school docenten. Het rapport Teulings I, 'economie moet je doen', laat allereerst de doelstelling los dat het vak economie een voorbereiding is op een economiestudie op de universiteit. Het merendeel van de leerlingen zal nooit economie gaan studeren, dus het programma dient er vooral voor om 'mensen een beter begrip bij te brengen van de maatschappij waarin zij leven en waarin economische mechanismen een grote rol spelen'. Het

belangrijkste is dus het ontwikkelen van een economische intuïtie; de leerlingen moeten de krant kunnen lezen en begrijpen waar het over gaat.

De vernieuwing van het onderwijsprogramma is vervolgens op te delen in twee zaken: een verandering van de vorm, dus de manier waarop lesgegeven wordt, en een verandering van de inhoud. Het oude programma heeft volgens de commissie Teulings te weinig samenhang en is te veel gericht op rekenvaardigheid. De leerlingen moeten meer dan 500 begrippen kennen en veel lestijd gaat verloren aan het uitleggen van de sommetjes. In dit geheel wordt de maatschappelijke context dan vaak vergeten. De vorm moet dus anders en dit gebeurt door om te schakelen naar het zogenaamde *context-concept learning*. Hierbij krijgt de leerling eerst een context, bijvoorbeeld een krantenartikel, om vervolgens met behulp van deze context een begrip uitgelegd te krijgen.

Voor de inhoud formuleert de commissie een achttal concepten waarbinnen de

nieuwe leerstof moet vallen: schaarste, ruil, geld, markt, belangentegenstelling, heden of toekomst, voor- en tegenspoed en kringloop. In de commentaar die volgt is een voornaam kritiekpunt dat het programma te weinig aandacht geeft aan macro-economie, en dus de theorie over de economische conjunctuur. Voor Teulings II, 'the wealth of education', worden dan ook drie macro-economen (Rick van der Ploeg, Sweder van Wijnbergen en Lans Boevenberg) om advies gevraagd. Naar aanlei-

opgepakt en zijn zij materiaal gaan ontwikkelen. Dit gebeurde echter onder enorme tijdsdruk, wat aan de kwaliteit soms wel af te zien is. Ik geef nu les met materiaal dat een maand geleden ontwikkeld is.' Jules Theeuwes - lid van de commissie Teulings en directeur van de SEO Economisch Onderzoek (SEO) - voegt hier aan toe. 'Vanuit de kring van economen was er op een gegeven moment nog wel een initiatief om een adviesraad voor de schrijversgroep op te richten, maar toen werkte het

ook of de overheidstekorten op de lange termijn terug te verdienen zijn, dus dan gaat het over groei en productiviteit en dat is voor een deel micro. Alleen de vraaguitval en de hierop volgende stimuleringspakketten, dat is wel echt macro. Dat dit pas aan het eind wordt behandeld komt nu slecht uit. Maar ik zou een economiecollege nu ook weer niet met het macro deel beginnen. Met de concepten, en dus de inhoud van het programma, is gewoon niets mis.'

'Het curriculum weerspiegelt nu eenmaal niet wat er in de samenleving gebeurt.'

ding van hun suggesties komt het concept 'welvaart en groei' erbij, dat zich richt op langetermijn ontwikkelingen van groei en verschil in welvaart tussen landen. Daarnaast komt het hoofdstuk 'goede tijden, slechte tijden' erbij, waarin kortetermijn fluctuaties aan bod komen, en dus de traditionele conjunctuurtheorie van Keynes. De welbekende multiplier is hierin echter niet meer opgenomen. Een aantal andere concepten worden samengevoegd zodat het totaal weer op acht komt. De acht concepten en de uitwerking ervan zijn te vinden in de tabel op pagina 16.

De implementatie

Vervolgens wordt een nieuwe commissie aangesteld om de concepten uit Teulings II te vertalen naar concrete eindexameneisen, zodat het nieuwe lesprogramma ook daadwerkelijk ingevoerd kan worden. Aan de hand van deze eisen wordt lesmateriaal ontwikkeld. Sinds dit jaar gebruiken veertig pilotscholen dit nieuwe materiaal. Volgens Ferry Haan - docent economie op een van de pilotscholen - verloopt dit niet heel soepel: 'Het rare is dat na de formulering van de acht concepten de boel een beetje stil kwam te liggen. De wetenschappers trokken zich terug, maar de uitgevers ondernamen geen actie om nieuw materiaal te ontwikkelen. Misschien is dat wel omdat de schoolboeken tegenwoordig voor leerlingen gratis zijn en het nog onzeker is welke neerslag het nieuwe systeem zal hebben op de winstgevendheid. De pilotscholen hebben echter wel materiaal nodig. Toen heeft een groep leraren en de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) het

ministerie van Onderwijs weer niet mee. Zij wilden geen subsidie hiervoor geven. Daardoor moest de SLO het zelf maar opknappen.'

De inhoud

Het materiaal is volgens Ferry Haan niet altijd even zorgvuldig gemaakt: de sommige komen soms niet uit en er staan heel veel spelfouten in. De voornaamste kritiek van Ferry Haan is echter niet op het materiaal, want hij beseft dat dit onder enorme tijdsdruk gemaakt is. Het is vooral de inhoud, en dus de acht door de commissie Teulings genoemde concepten, die volgens hem te veel micro-gericht is. Met de huidige kredietcrisis kwam dit extra aan het licht: hij miste de concepten om in zijn klas de kredietcrisis uit te leggen: 'Het bankwezen is uit het landelijk examen gehaald, dus het was moeilijk de kredietcrisis uit te leggen. Vervolgens kwam de reële crisis, en met de stimuleringspakketten kwam de naam Keynes opeens weer overal in het nieuws. In de lesstof is zijn naam echter nergens meer terug te vinden. Daarnaast behandelen we het begrip conjunctuur pas in het allerlaatste boekje, nadat de leerlingen hun laatste schoolexamen al hebben gehad. Tot die tijd hebben we het eigenlijk enkel over markten en marktfaalen gehad, maar zoiets als een reële (vraag) crisis is dan moeilijk uit te leggen.' Jules Theeuwes is het met deze kritiek niet eens: 'de crisis bij de banken, dat is in essentie gewoon een markt die faalt. Als vervolgens de reële crisis komt, gaat het bij stimuleringsmaatregelen niet alleen om de korte termijn vraagstimulering maar is de vraag

Volgens Ferry Haan is het materiaal echt hoogconjunctuur materiaal, het is duidelijk dat de concepten bedacht zijn op een moment dat het economisch goed ging. 'Een duidelijk voorbeeld hiervan was toen we het over de arbeidsmarkt hadden. Het ging hierbij vooral over frictiewerkloosheid, een concept dat belangrijk is bij een krappe arbeidsmarkt. De massaontslagen die momenteel gebeuren zijn dan weer moeilijk uit te leggen.' Jules Theeuwes is

Ferry Haan van journalist tot docent

Dat Ferry Haan (1967) maatschappelijk betrokken is en zich graag in de discussie om de onderwijsvernieuwing mengt, blijkt wel uit zijn vorige beroep: hij was tien jaar lang journalist bij de Volkskrant. Hij studeerde economie aan de UvA, (hij studeerde af in de richting internationale economie in 1992) werkte als ambtenaar in Den Haag en diende een jaar in Bosnië. Na een wereldreis kwam hij bij de Volkskrant terecht, waar hij afwisselend op de economie redactie en de Haagse redactie werkte. In het huidige lesmateriaal, waarin veel krantenartikelen zijn opgenomen, vindt hij dan ook regelmatig zijn eigen naam terug als auteur. Een jaar geleden maakte hij de overstap naar het onderwijs, als zij-instromer. Na tien jaar journalistiek was hij er wel klaar mee; hij had zich toch altijd al meer econoom gevoeld dan journalist. De eerste ervaringen als docent zijn positief, maar makkelijk is het niet: 'Elke dag vijf uur voor een kritisch publiek staan is toch best heftig, maar het geeft wel enorm veel voldoening als je ziet dat de leerlingen iets snappen'.

het hier wederom niet mee eens: 'het curriculum weerspiegelt nu eenmaal niet wat er in de samenleving gebeurt. Ja, Keynes, de automatische stabilisatoren en het IMF, dat komt nu allemaal weer naar boven. Maar over twee jaar hoor je daar weer niets over, en dan is er met de vergrijzing gewoon weer een krappe arbeidsmarkt en

om deze concepten te gebruiken en die te koppelen aan de actualiteit.'

Theeuwes blijft erbij dat het huidige programma de goede balans heeft gevonden: 'de micro-concepten gaan toch over de essentie van onze maatschappij: een gemengde economie met de markt en de

interessant vinden) en mag de lesstof algeheel meer macro georiënteerd worden. 'Er is nu heel veel aandacht voor producentengedrag, marginale opbrengsten en -kosten analyse en vraag en aanbod. Dat een producent eigenlijk helemaal niet weet hoe zijn vraaglijn precies loopt, kan je natuurlijk niet tegen de leerlingen zeggen. Dan snappen ze weer niet waarom ze het moeten leren. We zijn nu tijden bezig met het berekenen van consumenten- en producentensurplus, en bij elke markt die we behandelen komt hetzelfde verhaal met de vraag- en aanbodcurve. Dat snappen de leerlingen op een gegeven moment wel.'

'Dat een producent eigenlijk helemaal niet weet hoe zijn vraaglijn precies loopt kan je natuurlijk niet tegen de leerlingen zeggen.'

frictiewerkloosheid. Je schrijft nu eenmaal een programma voor 15 jaar, dus dan kan je niet constant weerspiegelen wat er op een bepaald moment in de samenleving aan de hand is. Het doel was om met de concepten de handvaten te bieden waarmee de leerlingen, op een basisniveau, konden begrijpen wat er om hen heen gebeurt. Dan is het vervolgens aan de docent

overheid. Met deze concepten kun je de leerlingen de belangrijkste zaken uitlegen. Natuurlijk, er is zoveel interessant, maar in de beperkte tijd die er is denk ik dat je de leerlingen zo de essentie van de economie bijbrengt.' Volgens Ferry Haan zou er meer aandacht mogen komen voor het bankwezen, financiële markten (waaronder de beurs, die leerlingen vaak erg

Hoe nu verder?

Afgelopen jaar was het eerste jaar van de pilot; in juni doen de eerste leerlingen eindexamen met de nieuwe exameneisen. In september 2010 wordt het voor de havo landelijk ingevoerd, het vwo volgt in 2011. Ondertussen zijn de uitgevers op gang gekomen, volgens Jeroen Hinloopen – voorzitter van de commissie die het rapport Teulings vertaalde naar examenei-

Het nieuwe economie-programma in vogelvlucht

Concept	Omschrijving
Schaarste	Kennis over economie en samenleving begint met de gedachte dat behoeften ongelimiteerd en middelen beperkt zijn en dat er derhalve keuzes gemaakt moeten worden.
Ruil	Ruilprocessen zijn de volgende stap in de analyse. Zij vormen de basis voor een optimale inzet van middelen. Ruil maakt het mogelijk dat iedereen optimaal zijn comparatieve voordelen benut. Dit verklaart de arbeidsdeling. Geld maakt het mogelijk het ruilproces soepeler te laten verlopen.
Markt	De keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd door de markt. Keuzevrijheid, evenwicht en concurrentie vormen hier de sleutelwoorden. Prijsvorming is het coördinatiemechanisme waarmee vraag en aanbod op elkaar worden afgestemd.
Ruilen over de tijd	Ruil vindt niet alleen op één moment in de tijd plaats maar ook over de tijd. Wie in de toekomst met pensioen wil gaan zal in het heden moeten sparen. Wie investeert, kan die middelen vandaag niet meer gebruiken. De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente.
Samenwerken en onderhandelen	Individueel gedrag is in veel gevallen afhankelijk van wat anderen doen. Belangen kunnen botsen en dus is het van belang om te onderhandelen en samen te werken. Daarmee behandelen we een coördinatiemechanisme voor keuzes, te weten: centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen.
Risico en informatie	Mensen maken keuzes onder onzekerheid en om grip te krijgen op die onzekerheid verzamelen zij informatie. Aangezien de informatie vaak een beperkt karakter zal hebben moeten transactiepartijen een inschatting maken van mogelijke gebeurtenissen (risico) en de mate waarin transactiepartners gebeurtenissen beïnvloeden of informatie achterhouden die relevant is voor het tot stand brengen van een transactie (asymmetrische informatie).
Welvaart en groei	Economie draait om het verhaal van de welvaart: wat maakt het ene land zo rijk en het andere land zo arm? Of waarom zijn niet alle landen in gelijke mate ontwikkeld? Met andere woorden wat zijn de oorzaken van economische groei, verdeling en welvaart. Dergelijke vragen dwingen tot reflectie over hoe beslissingen op microniveau op macroniveau uitwerken. Aggregatie en interdependentie van markten zijn hier sleutelwoorden.
Goede tijden, slechte tijden	De blik in het voorgaande concept was gericht op de lange termijn waar markten in evenwicht zijn. De realiteit dwingt ons om ook na te denken over de korte termijn waarin markten door rigiditeiten juist uit evenwicht zijn. In de afwisseling van goede en slechte tijden spelen fricties en beperkingen een grote rol. Het begrijpen van schommelingen in economische activiteit en de mogelijkheden en grenzen van conjunctuurbeleid staan hier centraal.

sen en hoogleraar aan de UvA – komen er komend najaar minstens zeven methodes op de markt. Hij denkt dat de grootsheid van de verandering de reden kan zijn dat er voor de pilotscholen nog geen materiaal is. ‘Eigenlijk had de wetenschap zich dertig jaar lang nauwelijks met het onderwijs bemoeid. Met de commissie Teulings is er echt een steen in de vijver gegooid; de bestaande lesmethodes kunnen bij wijze van spreken weggegooid worden. Daarom heeft het denk ik zo lang geduurd tot er nieuw materiaal op de markt kwam en was het dit jaar improviseren voor de pilotscholen. De docenten op de pilotscholen hebben het maar te doen, ik zou niet graag met ze ruilen. Ik hoop alleen dat het nieu-

Jules Theeuwes

‘Het was te veel macro, nu is de balans weer goed’

Jules Theeuwes (1944) komt uit België. Hij studeerde economie in Antwerpen en Leuven, en promoveerde vervolgens aan de University of British Columbia in Canada. Daarna was hij werkzaam aan de Erasmus Universiteit, de Universiteit Leiden en de VU. Sinds 2006 is hij algemeen directeur van de SEO Economisch Onderzoek. Zijn publicaties liggen op het gebied van arbeidsmarkteconomie, de economie van vergrijzing en mededinging en regulering. Toen hij in de jaren '70 naar Nederland kwam, viel het hem op dat de economische wetenschap in Nederland heel erg macro gericht was. Dit kwam voort uit de macro-econometrische traditie van Tinbergen, er werd nog geloofd in de maakbaarheid van de samenleving. ‘In Canada was dat echt veel minder, natuurlijk werd er in die tijd meer tijd aan macro-economie besteedt maar daar was wel een goede balans tussen micro en macro. In Nederland was het mijn inziens veel te ver doorgeslagen naar de macro kant. Met de commissie Teulings is deze balans nu hersteld, volgens mij is het niet te veel doorgeslagen naar de micro kant. Micro-economie heeft heden ten dage nu eenmaal een belangrijkere plaats in de economische wetenschap en de samenleving dan vroeger. Denk in dit verband bijvoorbeeld aan de rol van de NMa’.

we onderwijsprogramma niet alleen geïdentificeerd wordt met die ervaringen van de pilot, want het is gewoon een heel goed programma.’

Ondertussen gaat op diverse fora de discussie over de inhoud van het programma door. Laatst nog mengde Arnoud Boot (hoogleraar UvA) zich in de discussie met zijn stuk ‘Leer scholier niet alleen de micro-economie van de commissie Teulings’ waarin hij pleit voor meer historisch perspectief in het nieuwe onderwijsprogramma. Waarschijnlijk zullen de methodes de komende jaren naar aanleiding van deze discussies nog wel een aantal keren aangepast worden. Over een ding zijn alle betrokkenen het in ieder geval wel eens: dat de oude methode zeer verouderd was en een onderwijsvernieuwing erg welkom was. Doordat deze vernieuwing het roer radicaal omgooit zal de discussie over de precieze invulling echter nog wel even doorgaan. ¹⁶

De rapporten Teulings I en Teulings II en de reacties daarop van verschillende economen zijn na te lezen op www.vecon.nl. Op www.mejudice.nl is het stuk van Arnoud Boot te vinden, met de reacties daarop. De columns van Ferry Haan zijn te vinden op www.vk.nl/opinie.

Nadine Ketel (1985) is vijfdejaarsstudent en doet de master Economics. Op dit moment is zij met haar scriptie bezig.

Tijdschema onderwijsvernieuwing

2001: Het ministerie van onderwijs vraagt Coen Teulings of hij commissie wil vormen die met een plan voor vernieuwing van het economie onderwijs zal komen.

2002: publicatie rapport Teulings I: ‘economie moet je doen’

2003-2004. Commentaar rondes rapport Teulings I. Onder andere Van der Ploeg, Van Wijnbergen en Bovenberg worden geraadpleegd.

2005: publicatie Teulings II: ‘the wealth of education’

2006: commissie onder leiding van Hinlopen publiceert de exameneisen gebaseerd op het rapport Teulings II.

2007: 40 pilotscholen gaan van start met het nieuwe programma.

2010: het programma zal landelijk ingevoerd worden voor de HAVO (VWO in 2011)

Eindelijk wijze besliss

Beste Matthijs,

'Kabinet schaft vliegtaks af en AOW-leeftijd gaat omhoog.' Dat stelt mij zeer tevreden. Laat ik beginnen met de vliegtaks. De vliegtaks werd 1 juli vorig jaar ingevoerd en werd gepresenteerd als een milieumaatregel. De belasting werd ingevoerd zodat mensen nu betalen voor de schade die ze toedoen aan het milieu. Matthijs, dat klinkt leuk, maar zo werkt het niet.

Uit onderzoek blijkt dat passagiers die in eerste instantie via Schiphol zouden vliegen, uitwijken naar Duitsland of België. Dit extra reizen komt het milieu niet ten goede. Zo lang een dergelijke maatregel niet internationaal geïmplementeerd wordt, breng je het milieu mogelijk nog meer schade toe. Ook zou er naar schatting rond de € 350 miljoen opgehaald worden. In plaats van dit in te zetten voor het milieu, verdween het rechtstreeks de schatkist in.

De vliegtaks heeft Nederland tot nu toe (04-03-2009) 900.000 passagiers gekost. Afgelopen jaar heeft Schiphol het moeten doen met een 40% winstdaling ten opzichte van 2007. Dit zal gedeeltelijk komen door de crisis. Toch is het verdacht dat Schiphol een dreun heeft gekregen en dat vliegvelden in het buitenland, waar geen extra vluchtbelasting geheven is, groeien als kool. Schiphol dreigt grote verbindingen kwijt te raken, die juist heel belangrijk zijn om buitenlandse bedrijven te trekken. Het is dus niet alleen schadelijk voor Schiphol maar ook voor de gehele Nederlandse economie.

Het Centraal Planbureau verwacht dat door de vliegbelasting de werkgelegenheid op en bij de luchthaven met vijf- tot tienduizend arbeidsplaatsen zal dalen. De verwachte € 350 miljoen 'winst', valt weg tegen de verminderde opbrengst voor de Staat van Schiphol, de kosten van de WW en bijstand en bedrijven die minder winst maken en vervolgens minder belasting afdragen. Een onderzoek spreekt zelfs van het mislopen van 1,2 miljard euro voor de Nederlandse economie. Nou Matthijs, tel uit je winst!

Een extra belasting op vliegen ter bescherming van het milieu klinkt goed, maar ik betwijfel of het milieu er echt baat bij heeft, helemaal zolang het niet wereldwijd geïmplementeerd wordt. De € 350 miljoen opbrengsten zijn fors minder dan de te verwachten verliezen. Daarnaast lijkt me deze maatregel onnodig, aangezien de vraag toch al afneemt door de crisis.

De verhoging van de AOW-leeftijd is ook een van de veelbesproken crisismaatregelen. Agnes Jongerius, voorzitter van de FNV, is tegen een dergelijke verhoging. Iets waar ik het niet mee eens ben. Begin vorig jaar deed de hoogste ambtenaar van Economische Zaken een voorstel om de AOW-gerechtigde leeftijd vanaf 2016 geleidelijk te verhogen van 65 jaar naar 67 jaar. De komende decennia zullen de AOW-uitgaven blijven stijgen, terwijl het aantal werkenden niet genoeg zal toenemen.

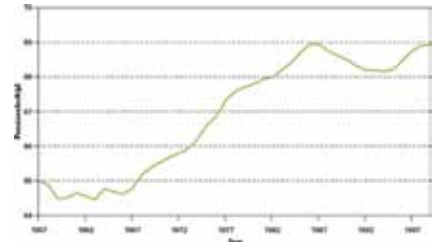
Uit een enquête door TNS NIPO in opdracht van RTL-nieuws bleek dat 56% van de bevolking openstaat voor verandering binnen de AOW. Ruim de helft was voor een verhoging van de AOW-leeftijd. Over alternatieve oplossingen, zoals een verhoging van de premie of verlaging van de uitkering, waren mensen minder te spreken. Een verhoging van de AOW-leeftijd blijkt een acceptabele oplossing.

Bovendien werd de AOW-leeftijd in 1957 vastgesteld op 65. De levensverwachting destijds was 71,5 jaar voor mannen en 75,3 jaar voor vrouwen. In 2010 is de levensverwachting naar schatting 77,0 jaar voor mannen en 81,4 jaar voor vrouwen. Matthijs, is het niet meer dan logisch dat een in 1957 vastgestelde AOW-leeftijd herzien wordt?

Bijgaande figuur geeft aan wat de AOW-leeftijd had moeten zijn, ervan uitgaande dat de uitgaven gelijk zouden staan aan opbrengsten, gecorrigeerd voor demografische veranderingen. De figuur toont een duidelijk stijgende lijn. De pensioengerechtigde leeftijd zou volgens deze bereke-

ningen in 1999 69 jaar moeten zijn. Als we veel langer wachten zal de premie op een gegeven moment simpelweg niet meer betaald kunnen worden.

Pensioengerechtigde leeftijd gecorrigeerd voor demografische veranderingen*

* De pensioenleeftijd die voor 1957 gold, wordt voor de daaropvolgende jaren opnieuw berekend op basis van de in dat jaar geldende bevolkingsgroei en levensverwachting. Bron: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

Indien de AOW-leeftijd wordt verhoogd, moet dat natuurlijk wel zorgvuldig gebeuren. Banen waarbij zwaar lichamelijk werk verricht moet worden, lenen zich hier minder voor dan kantoorbanen. Het zal per sector bekeken moeten worden. Ook zouden oudere werknemers een meer coachende functie op zich kunnen nemen en op deze manier hun ervaring doorgeven aan de jongere generatie. In andere landen, Groot-Brittannië, Duitsland en Zweden is de pensioengerechtigde leeftijd geleidelijk opgevoerd en dit bleek te werken. Waarom zou het hier geen succes zijn?

Het probleem van de vergrijzing komt eraan. Ik denk dat we er niet aan ontkomen om de AOW-leeftijd te verhogen. Niets doen lijkt me de minst goede oplossing, zoals A. Bakker zei: 'Wachten tot de AOW-kosten uit de hand lopen en dan abrupt de AOW-leeftijd verhogen is verre van te verkiezen'.

Matthijs, ik hoop dat ik duidelijk heb kunnen maken dat het kabinet wel degelijk goede beslissingen heeft genomen wat betreft het afschaffen van de vliegtaks en het voorstellen om de AOW-leeftijd te verhogen. **RE**

Bronnen zijn op aanvraag bij de auteur verkrijgbaar. Suzanne Ruwaard is 21 jaar oud en is bachelorstudente Industrial Organization.

ingen van het kabinet

Beste Suzanne,

Om maar met de deur in huis te vallen: de crisismaatregelen die het kabinet heeft genomen om de economie uit het slop te trekken slaan nergens op. Minister Donner had het na de onderhandelingen over een 'historisch akkoord', maar ik kan er niks anders van maken dan een zwak politiek compromis, dat daardoor de kracht mist om de economie er echt weer bovenop te helpen. Dit is extra schadelijk omdat het vandaag (15 mei) duidelijk is geworden dat de economie het eerste kwartaal van 2009 met 4,5% is gekrompen. Bos gaat er inmiddels van uit dat de economie in 2009 met 4,8% krimpt, het slechtste groeicijfer in vreedstijd sinds 1878. Het is dus extra schadelijk dat de maatregelen die het kabinet heeft genomen geen deuk in een pakje boter slaan.

Om te beginnen met de AOW. Heel Nederland lijkt er inmiddels van overtuigd dat de AOW-leeftijd verhoogd moet worden, en Suzanne, jij hebt je daar kennelijk bij aangesloten. Wat echter door iedereen steeds

ken hierover zijn ook niet van toepassing op Nederland. Kortom: de verwachting van het kabinet dat de arbeidsparticipatie voldoende stijgt om een besparing van 4 miljard op te leveren berust op geen enkel bewijs.

Maar het is niet alleen onduidelijk of de verhoging van de AOW-leeftijd de gewenste besparing oplevert, men moet zich ook afvragen of deze besparing niet beter op een andere manier kan worden bereikt. Het ligt buiten het bereik van dit betoog om hier andere crisismaatregelen aan te dragen, maar het mag toch op zijn minst vreemd worden gevonden dat er eerder naar de AOW wordt gekeken dan naar bijvoorbeeld de hypotheekrenteaftrek, die idiote kapitaalsponsoring die het kabinet nog steeds handhaaft en die in geen enkel ander land bestaat.

Dan was er ook nog de afschaffing van de vliegtaks. Een mooiere manier om als kabinet te laten zien dat het geen enkele rug-

geven er iets aan te doen. Het lijkt mij beter dat Nederland daar als voorloper in optreedt dan als navolger, maar het kabinet en jij denken er kennelijk anders over.

Ik wil graag benadrukken dat met crisismaatregelen *an sich* niks mis is, die moesten er komen. De economie kwakkelde en dan moeten er enerzijds investeringen komen die de economie op korte termijn kunnen aanzwengelen, en anderzijds moet er bespaard worden zodat het begrotingstekort niet al te hoog oploopt door de automatische stabilisatoren. Het kabinet is te laat tot dit inzicht gekomen en heeft er vervolgens een verkeerde invulling aan gegeven. Ik heb dit laten zien aan de hand van de maatregelen met betrekking tot de AOW en de vliegtaks, die kant noch wal raken. Het is voor ons allemaal te hopen dat het kabinet snel tot inkeer komt. Op dit moment hebben ze een mager en ineffectief pakket aan maatregelen opgesteld, waardoor het groeicijfer van -4,5% me nog meer zorgen baart dan het sowieso al zou doen. Niet alleen hebben we te maken met een unieke crisis, maar ook met een kabinet dat zich er duidelijk geen raad mee weet.

Niet alleen hebben we te maken met een unieke crisis, maar ook met een kabinet dat zich er duidelijk geen raad mee weet.

over het hoofd wordt gezien is dat een verhoging van de AOW-leeftijd nog niet betekent dat de arbeidsparticipatie stijgt. Momenteel werkt slechts 13% van de 64-jarigen. Mensen die niet meer werken en nu langer moeten wachten op hun AOW zullen een beroep doen op WW-, bijstandsen arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Een deel van de besparing wordt dan tenietgedaan. Het kabinet gaat er nu vanuit dat het 4 miljard gaat besparen omdat het gelooft dat een kwart van de mensen door gaat werken tot 67 jaar. Dit staat in schril contrast met de 13% van de 64-jarigen die nu nog werkt. Daarbij is een dergelijke stijging hoger dan wat het CPB in de meeste onderzoeken en in de eigen simulaties heeft aangetroffen. De meeste onderzoeken

gengraat heeft op het gebied van milieubescherming had het niet kunnen bedenken. Want wat is hier de moraal? Als het goed gaat met de economie doen we iets aan het milieu (de vliegtaks zorgde voor minder vliegtuigen en dus een schonere lucht), maar zodra het tegenzit is dat het eerste wat we overboord gooien? Daar lijkt het nu wel op.

Natuurlijk was het beter geweest voor het milieu en de concurrentiepositie van Nederland als deze belasting op Europees of mondiaal niveau zou worden ingevoerd. Maar dat is niet de realiteit. Een Europees of mondiaal klimaatverdrag waarbij een dergelijke vliegtaks kan slagen komt alleen van de grond als landen al hebben aange-

Matthijs van Neerbos is 23 jaar. Hij is derdejaars student Business Studies. Daarnaast volgt hij een minor Duurzame Ontwikkeling.

In de serie 'Niet verplicht, wél aanbevolen' behandelt de Rostra Economica in elke editie een boek dat niet bij je tentamenstof hoort, maar wel de moeite van het lezen erg waard is. Deze editie: 'Bekentenissen van een economische huurmoordenaar' van John Perkins.

Moordleningen

Tekst: Lennart Verhoef

In deze spraakmakende autobiografie beschrijft John Perkins vanuit een uniek perspectief hoe plannen voor ontwikkelingshulp worden gevormd en uitgevoerd. De wrede werkwijze staat hierbij centraal. Deze heeft weinig te maken met ontwikkeling of hulp, maar meer met het in de houdgreep krijgen van een ander land. Het was Perkins' taak om de val te zetten. Maar hoe?

De eerste vraag die je te binnen schiet bij het zien van dit boek is wat de betekenis zou kunnen zijn van de term economische huurmoordenaar. Volgens de auteur is het iemand die de *corporatocratie* dient, deze wordt gevormd door multinationale bouw- en olieondernemingen, machtige families, de Wereldbank, het IMF en westerse regeringen. De huurmoordenaars, in de vorm van goedbetaalde adviseurs, maakten economische ramingen voor ontwikkelingslanden. Alleen landen met natuurlijke hulpbronnen als olie en goud of met een strategische positie waren hiervoor interessant. Landen als Ecuador, Panama, Indonesië, Iran en Saudi-Arabië werden bezocht door de economische huurmoordenaars. De taak was om voor deze landen structureel veel te optimistische economische ramingen te maken op basis van toekomstige investeringen van het IMF of de Wereldbank. Deze ramingen moesten de (meestal) corrupte leiders overhalen om zich diep in de schulden te steken. Het geld werd gebruikt voor infrastructurele werken. Onder andere vliegvelden, snelwegen, dammen, energiecentrales, industriegebieden en havens werden met dit geld gebouwd. De bouwers waren echter de grote Amerikaanse bouwbedrijven waardoor het geld feitelijk de VS nooit verliet. Door de torenhoge schuld stond het buiten kijf dat het land na een tijd de rente op de lening niet meer kon betalen. Dit was juist de bedoeling. De schuld kon door de VS worden uitgebuit om militaire of politieke steun af te dwingen. Bijvoorbeeld om een militaire basis in het land te kunnen vestigen of om steun te krijgen voor een

cruciale stemming in de Verenigde Naties. Ook konden er, nu het land in de houdgreep van de *corporatocratie* zat, gunstige contracten worden geforceerd voor oliemaatschappijen en andere bedrijven. Naar de optimistische ramingen, welke het proces in gang hadden gezet, werd nooit meer omgekeken.

Door corrupte politici om te kopen en met opgeblazen voorspellingen een ontwikkelingsland zichzelf in de schulden te laten steken, kwam het land onder de invloedssfeer van de VS. Dit was, of is, in het kort de werkwijze van de groep mensen die Perkins de economische huurmoordenaars noemt. De *corporatocratie* wint bij deze praktijken, terwijl de huidige en de toekomstige generaties van de ontwikkelingslanden dieper dan ooit in de schuldenlast worden gestoken. Deze relatief eenvoudige werkwijze wordt in het boek in detail beschreven.

Maar het verhaal gaat verder dan het beschrijven van de chanterende en onderdrukkende Amerikaanse expansiedrift. Het vertelt ook het persoonlijke verhaal van John Perkins en hoe hij als jonge consultant binnen wordt gehaald en vervolgens keer op keer de dingen doet waaraan hij dan al morele twijfels heeft. Daarnaast wordt beschreven hoe hij wil breken met zijn oude werkgevers omdat hij voor zijn dochter een betere wereld wil achterlaten. Ook worden de landen prachtig beschreven, net als de ontmoetingen die Perkins heeft. De buitenlandse politiek van de VS komt ook regelmatig ter sprake.

Zoals het vaker voorkomt bij boeken die controversiële onderwerpen behandelen, door het vizier van samenzweringstheorieën, is er een aantal mensen tegen Perkins in opstand gekomen. Toch, of misschien wel dankzij de controverse, verkoopt het boek zeer goed, het stond 70 weken in de New York Times bestsellers lijst en het werd uitgebracht in 30 talen. Wanneer we de betwiste waarheid van Perkins' beweringen in het midden laten kunnen we concluderen dat de benaming 'spionageroman' van de omslag klopt. Eigenlijk zijn het drie boeken in één. De eerste behandelt de onthullingen van de hulp van de VS aan ontwikkelingslanden. De tweede is een roman met prachtige beschrijvingen van landen, mensen en schuldgevoelens. De derde is een samenvatting van de buitenlandse politiek van de VS van 1970 tot 2001.

Het is een van de weinige economisch gerelateerde boeken die enorm spannend is. Mocht er in je koffer nog een plaatsje zijn van de zomer, dan moet je hem zeker meenemen.

Titel: Bekentenissen van een economische huurmoordenaar

Auteur: **John Perkins**

Aantal pagina's: **325**

Jaar van eerste uitgave: **2004**

ISBN: **90-925-6359-1**

Kwaliteit:	★ ★ ★ ★ ★
Leesbaarheid:	★ ★ ★ ★ ★
Actualiteit:	★ ★ ★ ★ ★

Lennart Verhoef is 22 jaar en volgt de master Business Studies. Daarnaast volgt hij het schakeljaar Privaatrecht: Privaatrechtelijke rechtspraktijk.

Omdat je goed bent met cijfers hoef je er zelf nog niet één te worden

Kun jij cijfers vertalen naar praktische oplossingen voor onze klanten? Terwijl je hierover nadenkt, vertellen wij alvast iets meer over onszelf.

BDO is een groot, maar overzichtelijk accountants- en advieskantoor. Al onze accountants en adviseurs zijn tot de tanden toe bewapend met kennis, lef en inzicht. Dat moet ook wel want bij ons draag je al snel verantwoordelijkheid voor de klant. Onze klanten zijn veelal ondernemers die vrij willen blijven. Vrij van administratief gedoe. Vrij van lastige rapportages. Zodat ze vooral vrij kunnen ondernemen.

Als jij goed bent met cijfers en ondernemers hun vrijheid gunt, ga dan naar www.werkenbijbdo.nl of neem contact op met Eveline Stam, Recruiter, tel.: (020) 543 21 00.

Voor vrij ondernemen

Accountants & Adviseurs

De terrasjes zitten overvol, studenten begeven zich zuchtend richting de studiezalen, de laatste weken van het collegejaar zijn aangebroken. Bij Sefa blikken we terug op een mooi en succesvol jaar. Maar ook de komende tijd zal het niet stil zijn bij Sefa. Vele commissies zijn nog steeds volop bezig met de organisatie van evenementen en natuurlijk is de tijd aangebroken dat wij het stokje overdragen aan een nieuw bestuur. Heb jij nog geen plannen voor het nieuwe collegejaar? Denk eens aan actief lidmaatschap bij Sefa: ontwikkel je *skills*, zet een te gek evenement neer en maak een hoop lol!

Eén Dag Accountant

Op dinsdag 21 april vond de Eén Dag Accountant plaats in de Balie op het Leidseplein. Dit evenement bood de mogelijkheid voor eerstejaars- en tweedejaarsstudenten om kennis te maken met het vak accountancy. De vijf grootste accountancykantoren waren hier aanwezig, ter begeleiding, om alle ins en outs te vertellen over hun vak. De dag begon met twee sprekers, één starter en één professional. Deze accountants vertelden over hun dagelijkse bezigheden om een goed beeld weer te geven van hun werkzaamheden. Vervolgens hadden de studenten de gelegenheid om te speeddaten met de kantoren. Hier werd een quiz aan verbonden waarbij de beste groep een mooie prijs kon winnen. Toen mochten de studenten zich buigen over een case over het café “waar rook is, is vuur”. Door middel van deze case konden studenten zich meer verdiepen in de inhoud van het vak. Uiteindelijk werd de dag afgesloten met een gezellige borrel waar de mogelijkheid was om op een informele manier meer te weten te komen over accountancy.

Batavierenrace

Op 24, 25 en 26 april was het weer zover, de grootste estafetteploeg van de wereld stond voor de deur: de Batavierenrace. Het had een afstand van ruim 175 km verdeeld onder 25 etappes. Zoals gewoonlijk was het startpunt Nijmegen met de finish in Enschede. Traditiegetrouw wa-

ren wederom 25 fanatieke Sefasten klaar om hun doel te bereiken, namelijk hoger in het klassement eindigen dan studievereniging Aureus (VU). Ondanks wat tegenvallen zoals twee keer een lekke band, iemand die de verkeerde route nam, gestress dat iemand snel naar het volgende wisselpunt moest met het busje, verliep voor de rest alles prima. In de middag was het vrij duidelijk dat we minstens een uur voorsprong hadden op Aureus. Ons doel was dus glansrijk bereikt! Zaterdagavond barstte het grootste studentenfeest los in Enschede. Met z'n allen kunnen we terugkijken op een geslaagde Batavierenrace en volgend jaar zijn we weer van de partij!

Dutch Inhouse Tours (DIT)

De Dutch Inhouse Tours zit erop; 25 inhouse-dagen bij de meest uiteenlopende bedrijven. Het was een erg geslaagd evenement! Studenten die interesse hadden in de sectoren Fast Moving Consumer Goods, Financiële Dienstverlening, Publieke Sector, Trading, Banken of Consultancy konden bij de DIT terecht. Terwijl de commissie aan het bijkomen is van de organisatie van dit geweldige evenement, is de zoektocht naar nieuwe commissieleden begonnen. Zie ‘commissieleden gezocht’ voor meer informatie.

Publieke Sector Dagen

Op 11, 12 en 13 mei vonden de Publieke Sector Dagen plaats. De Nederlandsche Bank, Belastingdienst, Ministerie van Eco-

nomische Zaken, AIVD, Ministerie van Financiën en CPB werden aangedaan. Wat er bij de AIVD heeft plaatsgevonden blijft geheim maar van de andere inhouse-dagen kunnen we een tipje van de sluier oplichten. Deze waren gericht op kennismaking met de instellingen en het maken van interessante praktijkgerichte cases. Wil jij ook weten wat de publieke sector te bieden heeft in deze roerige tijden? Schroom dan niet om volgend jaar ook mee te gaan!

Intern Weekend 2

Vrijdag 15 mei was het zover: ruim 45 actieve leden vertrokken richting Landgraaf voor een welverdiend weekend weg. Dat het een weekend vol leuke en ontspannende activiteiten zou worden stond vast. Vrijdagavond stond een quiz op het programma. Er werden twee groepen gemaakt, jongens tegen meiden. De meiden bleken in de finale de betere partij. Dit werd tot in de kleine uurtjes gevierd. Zaterdag was het weer onverwacht mooi. Hierdoor kon heerlijk in het ochtendzonnetje ontbeten worden om vervolgens de weilanden in te trekken voor een ontspannen potje boerengolf. Teruggekomen van het boerengolf had de commissie een overheerlijke pastaschotel voorbereid. Er werd met z'n allen gesmuld en nagenoten voordat we uitgingen in het centrum van Landgraaf. Zondagochtend werd de accommodatie keurig netjes achterlaten en maakte de Sefa-groep zich op voor de 3,5 uur durende terugreis. We hebben een topweekend gehad!

Commissieleden gezocht!

Sefa organiseert verschillende activiteiten. Dit zijn activiteiten op sociaal, facultair, studieverbrekend en carrière gebied en kunnen variëren van kleine gezellige projecten tot grote prestigieuze projecten. Op dit moment zoeken wij nog studenten die plaats willen nemen in één van de volgende commissies:

Research Project

Ieder jaar organiseert Sefa het internationale en prestigieuze Research Project. In 2006 werd Polen aangedaan, in 2007 de Baltische Staten, in 2008 Bulgarije en aankomende zomer Zuid-Afrika! Tijdens dit project voeren studenten in groepen onderzoeken uit voor verschillende Nederlandse bedrijven. De Research Project commissie 2010 start in juni a.s. en is o.a. verantwoordelijk voor de algehele coördinatie van het project, de promotie, het selecteren van de deelnemers, het onderhouden van het contact met overheidsinstanties en het voorzitten van een onderzoeksgroep. De keuze van een land wordt gemaakt door de commissie dus meld je aan en beslis mee!

Dutch Inhouse Tours (DIT)

Dit jaar gelanceerd: de Dutch Inhouse Tours, en hoe! 25 inhousesdagen bij bedrijven uit verschillende sectoren: bijvoorbeeld Schiphol, Proctor&Gamble, AIVD, Bain & Company en Ahold. De ideale gelegenheid om bedrijven echt te leren kennen en de sfeer te 'proeven' bij de bedrijven inhouse. Neem een kijkje op www.doedit.nu voor extra informatie over het evenement. De commissie is verantwoordelijk voor de algehele organisatie en alle bijkomende zaken. Enkele voorbeelden van taken van de commissie zijn het acquireren van de bedrijven, het promoten van het evenement bij de studenten (promotieacties), het maken van een profielenboek en de website. Uitdaging is om het evenement nog grootsier te maken dus waar wacht je nog op: organiseer DIT 2010!

Room for Discussion

Onder de naam Room for Discussion hebben studenten van de Faculteit Economie en Bedrijfskunde (FEB) een 'huiskamer' ingericht waarin zij actuele economische kwesties bespreken en met elkaar en met docenten in discussie gaan. De huiskamer bevindt zich in de E-hal. Iedere dinsdag om 12.30 uur (gedurende collegeweken) schuift een gastspreker aan om met een plenair interview de discussie aan te zwengelen. Grote sprekers als Arnoud Boot, Sweder van Wijnbergen, Alexander Rinnooy Kan, Jan Kalff en Jort Kelder zijn reeds voorbij gekomen. Ook is Room for Discussion in de media terug te zien, o.a. bij RTL Z en NOS Headlines. De commissie is op zoek naar versterking voor het volgende collegejaar. Stuur een e-mail naar roomfordiscussion@sefa.nl voor meer informatie!

Naast deze projecten organiseert Sefa nog tal van andere projecten. Hierover is meer te vinden op onze website: www.sefa.nl. Lijkt het jou leuk om in één van deze commissies plaats te nemen, of wil je gewoon wat meer informatie, stuur dan een e-mail naar internezaken@sefa.nl of loop even binnen op de Sefa kamer (E0.02).

De vlucht naar voren

Willem blijft pessimistisch

Tekst: Lennart Verhoef

In juni 2008 had Rostra Economica een interview met Willem Middelkoop¹. Daarin stelde hij dat we aan het begin van de grootste economische crisis ooit stonden. Vervolgens ging het snel met de crisis en ook met Willem. Een jaar later maakt Rostra Economica samen met hem de balans op.

Het jaar van Willem

In grote lijnen kan gesteld worden dat Middelkoop's voorspellingen richting de waarheid zaten. Of zoals hij het zelf zegt, 'de doemdenker Willem werd links en rechts ingehaald door de realiteit.' Toen de kredietcrisis vorig jaar in alle hevigheid losbarstte, werd autodidact Willem veel gevraagd voor zijn altijd dwarse commentaar in radio- en tv-programma's. Ook zijn boek 'Als de dollar valt' beleefde herdruk na herdruk. Hij verscheen drie maal achtereenvolgend bij Pauw & Witteman en in tien dagen zes keer in De Wereld Draait Door. Opeens was Willem een Bekende Nederlander. Begin februari van dit jaar maakte hij bekend per 1 maart te stoppen als journalist bij RTL-Z. Sindsdien verkoopt hij fysiek goud aan particulieren. Iets wat zeer succesvol verloopt.

Echt besef van de gebeurtenissen is er volgens hem nog steeds niet. 'Het systeem is ingestort. Inmiddels is duidelijk geworden dat veel van de 'rare dingen' die in mijn boek stonden niet zo raar zijn en dat ze aan het uitkomen zijn. Maar vervolgens doen we net alsof er niets gebeurd is en gaan we weer over tot de orde van de dag en denken we dat alles weer goed komt. Maar jongens, er is een systeem ingestort.' Ook het bedrijfsleven zelf zal zichzelf opnieuw moeten gaan uitvinden; 'het hele verdienmodel van de Wall Street banken is ingestort'. Herstel zal volgens Willem het meest misbruikte woord van de komende twaalf maanden worden.

Voorspellingen van Willem

De voorspelling van Willem Middelkoop was dat de wereldwijde kredietluchtbel

zou gaan leeglopen. Is dit gebeurd? Ja en nee. Ja, als je kijkt naar de problemen die bedrijven hebben om financiering te krijgen. Nee, als je ziet dat er nog steeds geld wordt gecreëerd vanuit het niets en dat goedkoop en gemakkelijk lenen nog steeds wordt gefaciliteerd. Volgens Willem is dit de eerste serieuze crisis in het kredietstelsel. De oplossing die gebruikt wordt is om nog meer krediet te creëren. 'In de kredietluchtbel zaten een paar enorme gaten, de lucht stroomde er heel hard uit. Met een aantal noodverbanden hebben we die gaten heel snel een beetje weten te dichten. En kunstmatig wordt er nu een hele rij van luchttaggregaten om heen gezet om maar te proberen de ballon harder vol te laten stromen dan dat hij leegloopt.' Gewoon uitstel van executie dus volgens Middelkoop.

Daarnaast deed Willem vorig jaar in de Rostra Economica enkele voorspellingen van belangrijke indices zoals olie. Sommige voorspellingen wijken sterk af van de uitkomst. Dit komt volgens Willem doordat de crisis 'sneller om zich heen sloeg'

dan ook hij vermoedde. Met de goudprijs is volgens Middelkoop iets bijzonders aan de hand. 'In alle valuta heeft goud een record gezet behalve gemeten in dollar. En dan zie je ook dat die prijs gemanipuleerd wordt omdat iedereen naar de dollarprijs kijkt.' Hier is dus sprake van manipulatie door centrale banken om de goudprijs laag te houden. Vorig jaar was de goudprijs \$866. Willem voorspelde een enorme stijging naar \$1300. Inmiddels weten we dat een troy ounce nu \$892 kost. Voor volgend jaar verwacht Willem een prijs van \$1200. 'Het vertrouwen in goud is in 4000 jaar nooit verdwenen en het vertrouwen in geldsystemen is in de afgelopen 300 jaar al 200 keer verdwenen.'

De voorspellingen van Willem Middelkoop

	April 2008 (realisatie)	Mei 2009 (voorspelling)	Mei 2009 (realisatie)	Mei 2010 (voorspelling)
Olie	\$ 120	\$ 150	\$ 62	\$ 50 - \$ 100
Euro/Dollar	\$ 1,54	\$ 1,64	\$ 1,41	\$ 1,50
AEX	485	400	259	200
Goud	\$ 866	\$ 1300	\$ 975	\$ 1200

Vlucht naar voren, aldus Willem

Omdat we nog steeds leven in een economie met een 'ongedekt geldsysteem' is de stabilisatie of het herstel dat we nu zien slechts 'een vlucht naar voren'. De crisismaatregelen van de Nederlandse overheid waren *too little too late*. 'Op Prinsjesdag 2008 zei Wouter Bos 'de recessie gaat aan ons land voorbij'. Een paar maanden later was het 'deze recessie is een welkome afkoeling van de economie', aldus Wouter Bos. Een maand later was het 'we hebben Fortis gered met 40% van de aandelen' en weer een week later was het 'we hebben Fortis gered met 100% van de aandelen'. Allemaal *too little too late*: gewoon niet weten wat er aan de hand was.' Willem heeft dan ook geen goed woord over voor de politiek. 'Grenzeloos naïef, maar dat is men nog steeds in Den Haag.' 'Wat mij constant opvalt in Den Haag is dat ze niet doorhebben hoe de hazen lopen, hoe de wereld in elkaar zit. Ze zijn niet op de

ooit naar het IMF zou moeten stappen. Het klopt dat overheden zich op dit moment diep in de schulden steken, in de VS alleen al is 12,8 triljoen toegezegd aan steun door de overheid. Dit komt nog naast de enorme schuld die de VS al heeft. 'Het is uitzichtloos voor Amerika, ik zie niet hoe ze uit dit probleem kunnen komen.' Ook de nieuwe president kan de boel volgens Willem niet veranderen, 'Obama kan niet toveren.'

'Ludwig von Mises heeft geschreven: een op schulden gebouwde economie kan uiteindelijk alleen maar totale ineenstorting meemaken. Als je natuurkundigen en wetenschappers vraagt of je een systeem kan maken waarbij je geld creëert uit het niets dan zeggen ze 'nee dat kan niet'. Dat kan je wel tijdelijk doen maar je kan niet iets uit het niets creëren.' Daarentegen wordt studenten volgens Middelkoop geleerd dat dit wel kan. Willem is zelf overigens een groot fan

didakt voor de overheid worden. 'Bankier Zalm heeft ook mensen nodig.' Zelf heeft Willem geen politieke ambities.

'De reden dat ik mij hier zo in verdiep is dat ik heel opportunistisch ben.'

hoogte van de feiten en dat is zorgelijk.' Helemaal nutteloos is Den Haag gelukkig niet, volgens Willem waren de maatregelen die genomen zijn om de crisis aan te pakken, zoals de nationalisatie van banken, in principe goed. 'De korte termijn risico's waren te veel groot, daarom is men met onorthodoxe maatregelen aan de slag gegaan. Hoe deze zullen uitpakken over 3, 4 of 5 jaar weten we niet, dat zien we dan wel weer.'

Door de bailouts en de steun wordt de overheid in de toekomst machtiger. Om dit te kunnen betalen is geld nodig, veel geld, terwijl er minder geld binnenkomt via de belastingen. 'Zo is berekend dat in Engeland de staatsobligaties 25% van het BBP moeten zullen gaan bedragen. Engeland wordt al het IJsland aan de Theems genoemd. Engeland is eigenlijk één groot hedgefund geworden. Het is eigenlijk al failliet, net als Amerika.' Middelkoop gaat zelf nog verder en denkt dat Engeland zelfs

van Arnoud Boot, hoogleraar Corporate Finance en Financial Markets aan de UvA.

Kansen volgens Willem

Het is niet alleen pessimisme bij Willem, de crisis biedt ook kansen. 'De reden dat ik mij hier zo in verdiep is dat ik heel opportunistisch ben, ik wil er zelf beter uitkomen dan de rest, dan mijn buurman. En tot nu toe is mij dat gelukt. Ik heb het drukker dan ooit. *There's always a bull-market somewhere.*'

Jonge mensen hebben een groot nadeel en een groot voordeel. Het nadeel is dat de grote welvaartstijging voorbij is. Het vanzelfsprekende recht op welvaart dat we denken te hebben valt weg. Het grote voordeel is dat je flexibel bent, je kan je aanpassen aan veranderende situaties. Willem adviseert studenten die graag in de financiële sector willen werken naast een goede opleiding ook politiek 'een beetje actief te worden'. Zo kan je dan een ideale kan-

Degene die zich verder in onmogelijke scenario's wil storten moeten volgens Middelkoop eens googelen op 'IMF' en 'think the unthinkable'. Dit gaat over de vraag wat er moet gebeuren als alles inkt, *the end game* dus. Ook een boek als 'Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises' van Charles P. Kindleberger en Robert Aliber (2005) is een aanrader. Daarnaast zouden studenten zich goed moeten verdiepen in de economische geschiedenis. Willem zelf is bezig met een opvolger van het boek 'Als de dollar valt' met de naam 'Overleef de kredietcrisis' met als ondertitel 'Rijk door de crisis'. Aan het einde van de zomer komt het uit. Nu maar hopen dat de crisis het boek niet inhaalt. ⁶⁵

Voetnoot

1. Dit interview uit Rostra 270 is na te lezen op internet: www.sefa.nl/rostraeconomica.

Lennart Verhoef is 22 jaar en volgt de master Business Studies. Daarnaast volgt hij het schakeljaar Privaatrecht: Privaatrechtelijke rechtspraak.

Appels en Peers

De natuur kent een heel strakke regemaat: de moesson, de mistral en nu ook de Elsevier Faculty Rating. In elke lente, als aankondiging van een warme zomer, verschijnt steevast het verzoek van onderzoeksbureau ResearchNed aan alle hoogleraren en universitair hoofddocenten om eens een boekje open te doen over het universitaire onderwijs in Nederland. De Nederlandse hoogleraren worden uitgenodigd om de opleidingen van andere universiteiten te rangschikken volgens een eenvoudig principe: geef de naam van de universiteit met de beste opleiding zolang het maar niet de eigen universiteit is. Het lijkt waarachtig wel het Eurovisiesongfestival voor universitaire opleidingen. In de praktijk vinden de meeste hoogleraren dit principe iets te simpel: hoe kun je appels met peren vergelijken? Daarom deed in 2008 slechts één op de vier hoogleraren mee. Of misschien wel omdat niemand het leuk vindt om de ander de maat te nemen. Of misschien is het wel omdat klikken niet mag.

Is er dan iets mis met kwaliteitsevaluaties? Nee hoor, helemaal niet en wetenschappers doen er voordurend aan mee. Niet zoals de Elsevier dit doet, maar wel via de artikelen die wetenschappers schrijven en publiceren in wetenschappelijke tijdschriften. Het Grote Onderscheiden verloopt via

‘Het is moeilijk voor te stellen dat de economen Léon Walras, Stanley Jevons en Carl Menger elkaar in 1870 in een ranglijstje probeerden te plaatsen.’

een ragfijn systeem waarin tijdschriften en hun *impactfactors* de artikelen lichter of zwaarder laten wegen. Hierdoor is het mogelijk een geweldig goed artikel te publiceren in een matig tijdschrift of een zwaar ondermaats artikel in een hooggewaardeerd tijdschrift, althans in theorie. De uiteindelijke optelsom van punten levert een rangschikking op van wetenschappers die onderling wedijveren op kwaliteit. Toch heeft dit allemaal iets gekunstelds. Honderd jaar geleden, en misschien zelfs maar dertig jaar geleden, zouden wetenschappers hun *peers* als aanspreekpunt beschouwen, als wapenbroeders in de strijd om de Waarheid. Het is moeilijk voor te stellen dat de economen Léon Walras,

Stanley Jevons en Carl Menger elkaar in 1870 in een ranglijstje probeerden te plaatsen. Daarvoor in de plaats probeerde men eerder op de hoogte te komen van elkaars vorderingen en waar mogelijk met elkaar verder te komen. Zoals bekend heeft dit drietal uiteindelijk gezorgd voor wat we nu de Marginale Revolutie noemen (niet de revolutie was marginaal maar de introductie van marginaal nut was revolutionair). Een eeuw later zijn de *peers* de scheidsrechters geworden van wat acceptabel is en wat niet door de beugel kan. In het huidige, ver doorgesloten, systeem van continue verantwoording door publicaties in A-tijdschriften of P*-tijdschriften of hoe ze ook genoemd mogen worden, is een wonderlijke afweging van appels en peren *bon ton* geworden. De monetaire consequenties van renteverhogingen gepubliceerd in tijdschrift X worden vergeleken met de innovatie-uitkomsten in de elektronica industrie gepubliceerd in tijdschrift Y. Het heeft niets met elkaar te maken en toch hebben de scientometristen er een sport van gemaakt om het onvergelykbare te vergelijken.

De consequenties van het Grote Onderscheiden kunnen variëren van wetenschappelijk aanzien tot ontslag, en alles wat er tussen zit. Het zal duidelijk zijn dat in de tijd van Léon Walras c.s., en zelfs in de jaren dertig van de twintigste eeuw, de schaal van de economiebeoefening van een heel andere orde was en dat van wedijveren in een overvolle faculteit geen sprake was. De Amsterdamse economische faculteit van voor de Tweede Wereldoorlog telde een handjevol hoogleraren. Mede door de enorme uitbreidingen in de jaren zestig en zeventig is de behoefte ontstaan om het kaf van het koren te scheiden. De huidige ‘appels-en-peren-exercitie’ is daar een gevolg van.

De veranderende rol van de *peers* in de economiebeoefening heeft nogal wat gevolgen. De grote nadruk op het oordelend vermogen van de *peers* heeft het beoordelelend vermogen van de individuele wetenschapper naar de achtergrond verdrongen: de mening van de anonieme en onzichtbare meerderheid wordt leidend. Economen publiceren zich suf in hoogaangeschreven tijdschriften en verkrijgen daardoor legitimiteit. In het verleden heb ik in het kader van een vak methodologie wel eens aan studenten laten zien dat op het terrein van drogredeneringen artikelen in toptijdschriften niet onder deden voor artikelen in laaggeachte tijdschriften. Het summum kwam ik onlangs tegen bij een van de bedrijfskunde faculteiten in den lande: voor een cum laude beoordeling voor een proefschrift was niet de inhoud van het proefschrift bepalend maar het feit of de betrokken promovendus al eerder in een toptijdschrift had gepubliceerd. Hierdoor kon de promotor zich verschuilen achter de brede rug van zijn *peers* bij het tijdschrift.

De vraag is wat we met al dat ge- en beoordeelgedrag moeten. De Elsevier probeert in ieder geval aanstaande studenten, op verkeerde gronden, te informeren over de beste universitaire opleiding in Nederland. Overigens, de beste opleiding economie was vorig jaar volgens de Elsevier niet de Universiteit van Amsterdam maar de Universiteit van Tilburg. Als Amsterdammer weet je wel beter. **BE**

Kruiswoordpuzzel

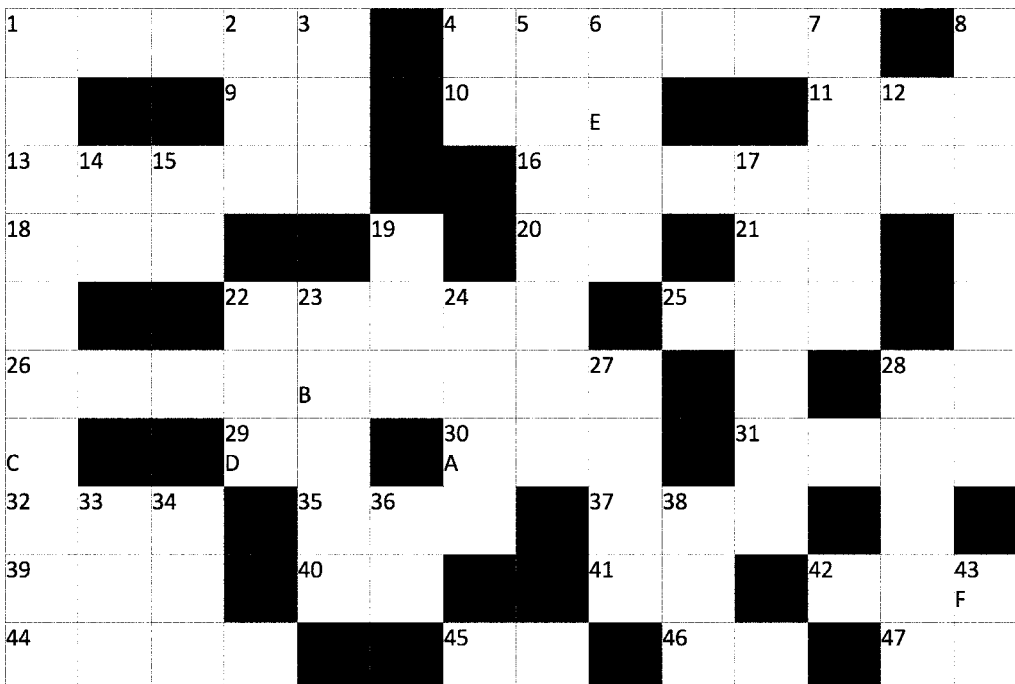
Gemaakt door Carine Vukojevic

Stuur de juiste oplossing naar rostra@sefa.nl en win het boek uit de 'niet verplicht, wél aanbevolen'! Inzenden kan tot en met 5 juli. Over de uitslag kan niet worden gecorrespondeerd.

Horizontaal

1. Interest 4. Bedenker van de product/market growth matrix 9. Openbaar vervoer 10. Raar 11. Soort gewicht 13. Amerikaanse variant van de EU 16. Onderdeel van de BCG matrix 18. Niet droog 20. Scheikundig element (afk.) 21. Europese Unie 22. Betaalplaats 25. Indië 26. Iets wat verhandeld wordt op de beurs 28. Dierengeluid 29. Toilet 30. Europese Monetaire Unie 31. Melkklier 32. Grieks eiland 35. Opstootje 37. Sterrenbeeld 39. Zangstem 40. Algemene bedrijfsorganisatie 41. Een vorm van belastingen 42. Vreemde munt 44. Titel 45. Meest recente verkiezingen 46. Onderaan een brief 47. Ja (Spaans)

Verticaal

1. Voorzitter van de Sociaal Economische Raad 2. Totaal 3. Europese Vrijhandelsassociatie 4. Voetbalclub 5. Korting op een verzekering 6. Onderdeel van de BCG matrix 7. Één van de generic strategies (Porter) 8. Zeer koud water 12. Numero 14. Net onder Triple A 15. Engelse variant van Het Financieele Dagblad 17. Scheikundig element 19. Aansporing 22. Soort dier 23. Kantine van de UvA 24. Duo 27. Europese munteenheid 28. Verhandelplaats 33. Ijsmerk 34. Bevel 36. Getijde 38. Pensioenfonds in problemen 43. Vogelproduct

Interview met FEB-alumna Esther-Mirjam Sent

Over de huidige stand van de economische wetenschap, studeren in de VS en de noodzaak van meer vrouwelijke hoogleraren.

Tekst: Sanne Hettema

Wat wilde u worden toen u zelf nog student was aan de UvA? En in hoeverre is dat uitgekomen?

‘Ik wilde eigenlijk graag de politiek in. Ik ben economie gaan studeren om de wereld te verbeteren. Maar ik was behoorlijk teleurgesteld, want in die tijd was economie toch erg ver verwijderd van de dagelijkse realiteit. Natuurkunde was het grote voorbeeld en de economische agent was koel en calculerend. Daar konden we heel mooie modellen mee maken, maar die hadden eigenlijk niks over de politieke realiteit te zeggen. Daarom ben ik me steeds meer gaan interesseren voor de geschiedenis en filosofie van de economie. Ik had

leuke tijden voor me. Ik geef veel lezingen, verschijn veelvuldig in de media en spui mijn mening waar ik maar kan. Maar die politiek kriebelt nog steeds, dus misschien dat ik die overstap nog eens maak.’

Staat de economische wetenschap tegenwoordig wel dicht bij de dagelijkse realiteit?

‘Ik vind dat er enorm leuke ontwikkelingen zijn in de economische wetenschap. De beweging naar psychologie, sociologie en biologie; het omarmen van, bijvoorbeeld, gedragseconomie, van experimenten, van evolutionaire economie en van neuro-economie. Dat was juist wat ik zocht toen ik

studeren en ik vind het nu ook nog steeds enorm leuk en uitdagend en spannend. Dus voor mij is de wereld van de economie weer open gegaan met die nieuwe ontwikkelingen en ook met de mogelijkheid om beleid te inspireren. Daarom houd ik me nu ook weer bezig met “echte” economie, in plaats van enkel met de geschiedenis en filosofie van de economie.’

Hoe lang heeft u over uw studie gedaan?

‘Ik heb vier jaar over mijn studie gedaan. Maar in mijn tijd was het ook enorm luxe; we hadden tien weken college, vier vakken en daarna hadden we één tentamen per week. Misschien moet ik het niet vertellen, maar ik deed gewoon tien weken geen ene moer en vier weken ging ik heel hard leren. Nou ja, ik werkte wel naast mijn studie. Ik heb in één keer alles gehaald met een gemiddelde van boven de 8. Maar het ging me ook heel gemakkelijk af, dus ik hoefde er ook niet zoveel voor te doen om het goed te doen.’

Na uw studie aan de UvA bent u een PhD programma in de VS gaan doen. Hoe kwam u op dat idee?

‘Ik ben naar de VS gegaan omdat ik een Amerikaanse hoogleraar had, die aan de UvA les gaf en met dat idee kwam. Ik wilde graag verder studeren en in die tijd waren er weinig AIO posities in Nederland. In de VS waren ze al veel verder met PhD programma’s en waren de mogelijkheden veel talrijker. Ik had me aangemeld bij meerdere universiteiten en ik was ook bij meerdere universiteiten aangenomen. Ik ben cum laude afgestudeerd en je moet als je naar

‘Toen kreeg ik een telex van Kenneth Arrow, de Nobelprijswinnaar, of ik alsjeblieft naar Stanford University wilde komen.’

het idee: ik wil de wereld verbeteren, dat zou ik graag met economie willen doen, maar misschien moet ik eerst de economie verbeteren als wetenschap.’

‘Een jaar of wat geleden zat ik met mijn handen in het haar. Ik dacht: goh, ik ben economie gaan studeren om de wereld te verbeteren en ik ben nou wel interessant onderzoek aan het doen, maar uiteindelijk is het voor twintig collega’s die mijn artikelen eens lezen. Ga ik daar nou de wereld mee verbeteren? Maar nu met de kredietcrisis en de aandacht voor economie komt de mogelijkheid in één keer om me te mengen in het publieke debat. Dit zijn

student was. Ik denk dat economie grote sprongen heeft gemaakt de afgelopen twintig jaar. We hebben ons veel te lang blind gestaard op de natuurwetenschappen. We moeten gewoon inzien: economie is een sociale wetenschap en zal nooit zo hard worden als de natuurwetenschappen. Mensen zijn nu eenmaal geen moleculen en zodra je je dat realiseert is het een enorm leuke uitdaging. Want economie is natuurlijk een enorm spannende wetenschap; om aan de ene kant analytische uitspraken te doen en tegelijkertijd toch dicht bij de realiteit te staan en beleidsrelevant te zijn. Prachtig. Ik heb er nooit een seconde spijt van gehad dat ik economie ben gaan

de VS gaat de GRE test doen en daar heb ik heel hoog op gescoord. [Lachend:] Ik was in die tijd redacteur bij een logigrammenblad van Denksport en ik heb ook, ik denk mede door dat redacteurschap, heel hoog gescoord op het analytische onderdeel van de GRE test. Daarna was aan mij de keuze waar ik naar toe ging. Toen kreeg ik een telex van Kenneth Arrow, de Nobelprijswinnaar, of ik alsjeblieft naar Stanford University wilde komen. Die verleiding kon ik natuurlijk niet weerstaan.'

Hoelang bent u uiteindelijk in de VS gebleven?

'Ik ben in vijf jaar gepromoveerd aan Stanford University en ik heb tien jaar aan de University of Notre Dame les gegeven in Indiana, bij Chicago in de buurt. In de VS was ik alleen maar aan het werken en had ik eigenlijk nauwelijks een sociaal leven. Ik dacht op een gegeven moment: ja, er moet toch ook meer zijn in het leven dan alleen maar hard werken. Daar werkte ik gerust 80 uur per week. Maar toen ben ik vrijwilligerswerk gaan doen in een dierenasiel en ballet- en pianoles gaan nemen; gewoon om mezelf wat te remmen en wat balans te brengen in mijn leven, maar dat valt toch in de Amerikaanse ratrace moeilijk te doen. Wat dat betreft vind ik het Nederlandse wat prettiger. Al die tijd had ik ook wel heimwee naar Nederland en ik wilde graag kinderen en die op laten groeien in Nederland. Dus ben ik terug gekomen.'

Wat zegt deze crisis over de huidige stand van de economische wetenschap?

'Ik denk dat de crisis deels veroorzaakt is

door, in ieder geval, de verouderde economische theorieën. De kredietcrisis toont natuurlijk het failliet aan van het Nieuw Klassieke denken binnen de macro-economie. Er wordt steeds geroepen dat de bankiers hun excuses moeten aanbieden, terwijl economen met hun verouderde theorieën dat ook moeten doen. Ik heb dan ook een opiniestuk geschreven waarin ik namens de economen excuses heb aangeboden voor de kredietcrisis. Maar tegelijkertijd waren er natuurlijk al nieuwe ontwikkelingen in de economie. Door de kredietcrisis worden die nieuwe leven ingeblazen. Maar uiteindelijk gebeuren veranderingen in de wetenschap langzaam.

'Er moet een cultuur komen waarin vrouwelijke inbreng gewaardeerd wordt. Dus niet één 'excuus Truus', maar een kritische vrouwelijke massa.'

Het is ook een kwestie van een generatie die met pensioen moet gaan en dan komt de nieuwe generatie met een nieuw elan en nieuwe inzichten, die invloed zal hebben. Dus uiteindelijk zal het ook niet zo snel gebeuren dat economen hun excuses aanbieden. Het zijn natuurlijk ook enorme haantjes, die economen.'

Hoeveel uur werkt u per week? En hoe zit een gemiddelde werkdag van u er uit?

'Een uur of vijftig, daar kom ik wel aan. Ik ben ook nog eens een keer voorzitter van de sectie economie hier in Nijmegen. Officieel zou het dus ongeveer 60% onderwijs,

40% onderzoek moeten zijn, maar een gedeelte van mijn onderwijstijd gaat in mijn voorzitterschap zitten. Ik zit vrijwel elke avond te werken, als de kinderen eenmaal in bed liggen. En donderdag werk ik thuis, dan heb ik nog wat tijd om met mijn zoon-tje, die nog niet naar school gaat, te spelen en mijn dochtertje, die inmiddels naar school gaat, vang ik dan tussen de middag en na school op. Het is hartstikke goed te doen. Er wordt veel te veel gezeurd over hoe lastig het is om ouderschap met ambitie te combineren. Ik ben zelfs alleenstaande moeder van twee kinderen met een topfunctie op de universiteit en ik ga echt niet ten onder aan de stress. Maar ik heb ook

wel een groot sociaal vangnet; mijn ouders helpen elk een dag in de week. Maar wat er wel sneuvelt, is een vol privé leven en een partner in mijn leven. [Lachend:] Wie weet dat deze uitspraak er één oplevert.'

U bent actief in het stimuleren van meer vrouwelijk hooglaraarschap in Nederland. Wat moet er nog gebeuren om dat voor elkaar te krijgen?

'Er zijn heel veel manieren om dat te stimuleren. Ik zou gewoon zeggen dat elke universiteit zoveel procent vrouwen moet aanstellen en moet laten zien dat er initiatieven worden genomen om die vrou-

wen te vinden en te begeleiden. En ook om de omgeving vrouwvriendelijk te maken, want de stereotypen van vrouwen die ofwel competent en onwaardig ofwel niet com-

je leuk vindt. Dan doe je het met enthousiasme; dan doe je het met plezier en dat straalt je dan ook uit. Ga niet iets doen omdat je denkt dat je daarmee goed carrière

En bovenal, geniet van het nu zonder dit plezier te laten overschaduwen door zorgen over de toekomst.'

‘Er wordt veel te veel gezeurd over hoe lastig het is om ouderschap met ambitie te combineren.’

petent en aardig worden gevonden, zitten heel diep. Er moet een cultuur komen waarin vrouwelijke inbreng gewaardeerd wordt. Dus niet één ‘excuus Truus’, maar een kritische vrouwelijke massa. Uiteindelijk gewoon 50% vrouwen, zou ik zeggen, maar laten we maar wat minder ambitieus beginnen. Het is hier allerbelabberst: het Nederlandse bedrijfsleven staat samen met Pakistan onderaan waar het gaat om het aantal vrouwen in de top. En op universiteiten is het niet veel beter. Het grote probleem dat wij in Nederland hebben is dat wij denken dat we hartstikke geëmancipeerd zijn, maar als het er op aan komt zijn we dat hartstikke helemaal niet. Dat is zo’n contrast met de Verenigde Staten. Naast het belang van emancipatie is het zo dat je betere bedrijfsresultaten krijgt als je meer vrouwen hebt in de raden van bestuur, en krijg je ook betere wetenschap als je een cultuur hebt waarin vrouwelijk inbreng gestimuleerd en gewaardeerd wordt. Dus het is ook gewoon in het belang van de wetenschap om meer vrouwelijke hoogleraren te hebben.’

Heeft u nog tips voor studenten?

‘Het allerbelangrijkste is gewoon: doe wat

kan maken. Neem daarnaast eigen verantwoordelijkheid en initiatief. Leg het niet bij je omgeving en kom niet met een waslijst excuses. Probeer je vizier te verbreden. Wees niet alleen met je studie bezig, maar ook met studentenverenigingen, stages.

‘Verder zou ik zeker aanraden om buiten Nederland te gaan kijken. Dat hoeft niet noodzakelijk de VS te zijn; er zijn ook vele andere mogelijkheden. Maar het is zo’n eyeopener om in een andere cultuur rond te lopen. En ja, je moet gewoon echt van die gelegenheid gebruik maken. Ergens werken of studeren is toch heel anders dan ergens op visite of op vakantie zijn. Ik kan me ook grenzeloos storen aan de visie die wij over Amerikanen hebben: ze zijn allemaal oppervlakkig; je leert ze niet echt kennen en ze werken veel te hard. Het zit natuurlijk veel dieper dan dat. Er is veel meer nuance en die leer je pas kennen als je in zo’n cultuur functioneert; er langere tijd verblijft. Dat is enorm verrijkend. En er zijn zoveel mogelijkheden voor studenten om naar het buitenland te gaan: je hebt het bureau internationalisering, er zijn allerlei studiebeurzen, via het internet is eenvoudig informatie in te winnen. Het is zo makkelijk, het is zo verrijkend en zo aan te raden.’

‘Ik ben echt jaloers op de student nu, er zijn zoveel mogelijkheden. Maak gebruik van die prachtige mogelijkheden. En geniet ook van wat je nu doet en kijk niet alleen vooruit. Wees niet zo bezig met de volgende stap, maak je je daar niet zo’n zorgen over. Als je doet wat je leuk vindt, dan doe je dat ook goed en dan volgt de rest vanzelf.’ ⁶⁵

Sanne Hettema is 20 jaar en derdejaars student algemene economie.

CV

1989	Afgestudeerd in Economie aan de Universiteit van Amsterdam
1994	Promotie aan Stanford University, VS
1994 - 2001	Assistant Professor aan de University of Notre Dame, VS
2001-2004	Associate Professor aan de University of Notre Dame, VS
Sinds 2004	Hoogleraar Economische Theorie en Economisch Beleid aan de Radboud Universiteit Nijmegen
Sinds 2008	Sectievoorzitter Economie aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Fuck de CSR

Tekst: Toon Geenen

Vorig jaar maakte anti-partij 'Fuck de CSR' de studentenraadsverkiezingen net iets interessanter. Het partijtje, dat uiteindelijk te weinig stemmen haalde om de CSR in te komen, wilde de CSR afschaffen, omdat volgens hen de huidige studentenraden onzin zijn. Fuck de CSR was een aanklacht tegen de lage opkomsten, de hoge kosten van studentenraden en de beperkte resultaten. Heeft de 'gevestigde orde' iets geleerd van dit revolutionaire geluid?

Terwijl ik dit schrijf zijn de facultaire studentenraadverkiezingen in volle gang. Op onze eigen faculteit is het berespannend! Er doet namelijk, naar goed democratisch gebruik, maar een partij mee: Mei. Volgens een kandidaat van UvA Sociaal voor de centrale studentenraad omdat 'er geen kandidaten zijn op de FEB'. In onze facultaire studentenraad (FSR) zouden alleen maar baantjesjagers zitten. Bovendien was er dit hele jaar gedoe met de afvaardiging naar de centrale studentenraad. Niemand wou het doen, want het ging gepaard met veel werk. De economische faculteit is dus al maanden niet vertegenwoordigd in de centrale studentenraad.

Of raadsleden wel of geen baantjesjagers zijn doet er niet toe, als ze hun werk maar goed doen. Ten eerste moeten zij de UvA controleren en opkomen voor de belangen van studenten. En er zijn successen: zo is de prijs van koffie op de UvA gedaald naar 1 euro en zijn de studieplekken in de bibliotheek langer open. Zo worden er (weliswaar door de raadsleden zelf) nog een stuk of tien successen opgenoemd. Zo op het eerste gezicht functioneert de raad dus wel. Binnen de beperkte ruimte van de rechten van een studentenraad wordt wel eens iets bereikt. Helaas is het ook belangrijk dat degene die je vertegenwoordigt enige binding met je heeft. Slechts 22,1% van de studenten (bron: Folia) stemde in 2008. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 stemde 80,3%! Zelfs de Europese verkiezingen scoren beter. Terwijl de afstand tussen 'kiezer' (de student) en 'vertegenwoordiger' (de raadsleden) buitengewoon klein is, want ze behoren allebei

tot dezelfde groep: studenten. Bovendien zou het opkomstpercentage vrij hoog moeten liggen omdat alle kiezers hoogopgeleid zijn. Overigens is het doel van de UvA een opkomst van 25%. Zelfs dat lage doel wordt niet gehaald.

Bijna niemand stemt dus, ook niet op Fuck de CSR vorig jaar overigens. Zouden de studentenpartijen meer hun best moeten doen om mensen naar de stembus te lokken? Alsjeblieft niet, ze staan nu al bij

'In de huidige vorm is medezeggenschap van studenten via studentenraden onzin.'

iedere ingang met flyers, appels, enzovoorts. Misschien is de UvA wel een bijna volmaakte universiteit, waardoor studenten het niet nodig vinden om te stemmen. Toch blijkt dat na een kort rondje langs wat studenten onzin. Er is genoeg aan te merken op de UvA.

Het grootste probleem is dat de studentenraden uiteindelijk maar weinig in de melk te brokkelen hebben. Daardoor kunnen ze niet veel meer beloven dan 'beter onderwijs' en 'betere service'. Maar wat is beter? Daarover zouden verschillende partijen anders kunnen denken. Maar het verschil tussen UvA Sociaal en Mei is flinterdun. Omdat iedereen beter onderwijs wil, beloven beide partijen beter onderwijs. Wat beter nu precies is blijft onduidelijk omschreven in de verkiezingsprogramma's.

Het probleem is dat er zo weinig te kiezen is. Als er radicalere geluiden te horen waren, ging studentenpolitiek veel meer leven. Radicalere geluiden hebben nu weinig kans, omdat studentenraden weinig te zeggen hebben. Studentenraden hebben adviesrecht en worden betrokken bij veel beslissingen, maar leggen het uiteindelijk af tegen het bestuur van de UvA. Natuurlijk is het ook niet de bedoeling dat studentenraden dezelfde bevoegdheden krijgen als het UvA-bestuur, maar de studentenraden zouden best iets meer macht mogen krijgen. Want dan gaat studentenpolitiek weer ergens om en ontstaat er ook vanzelf controle vanuit de studenten op hun raadsleden. Het college van bestuur van de UvA moet dus kiezen: of serieuze studenteninspraak met macht, of stoppen. Nu eet het bestuur van de UvA van twee walletjes: naar buiten

kunnen ze verkondigen dat studenten participeren, intern hebben ze nooit (of zelden) last van de studentenraden.

De CSR afschaffen is misschien een wat rigoureuze stap, maar er is wel degelijk iets goed mis met de studentenparticipatie. In de huidige vorm is medezeggenschap van studenten via studentenraden onzin. De meeste studenten stemmen niet en kennelijk is daar binnen de huidige opzet niets aan te doen. Er zou eens kritisch gekeken moeten worden naar de effectiviteit van de studentenraden. De studentenpartijen zouden dat zelf moeten doen, want het bestuur van de UvA heeft er geen belang bij. ^{RE}

Toon Geenen is 20 jaar en tweedejaars Algemene Economie.

FEB Flits

De FEB in de zomer

Vrijdag 10 juli is laatste dag waarop tentamens worden herkanst aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde. Breekt er daarna een ijzige stilte aan? Of gebeurt er wat anders in de zomermaanden?

Auteur: Lennart Verhoef

Officieel is de zomervakantie van 11 juli tot en met 31 augustus. In die tijd is het, behalve de laatste week als de Intreeweek de rust komt verstoren, aan de Roetersstraat een stuk rustig dan de rest van het jaar. Maar deze tijd wordt door docenten en studenten niet alleen gebruikt om hun vakantie te vieren. Volgens de decaan van de FEB, prof. dr. Tom Wansbeek, is het werken aan de universiteit een drukke baan en kan daarom een beetje bijkomen geen kwaad. Volgens hem leiden de steeds hogere eisen aan de medewerkers in de vorm van beoordelingen, jaargesprekken en (openbare) ranglijsten ertoe dat werken aan de universiteit de laatste decennia een stuk intensiever is geworden. 'Last but not least is het geld dat de overheid overheeft voor het onderwijs aan de studenten in reële termen per student de laatste dertig jaar ongeveer gehalveerd. Er moet veel meer gedaan worden met veel minder middelen', aldus Wansbeek. De vakantie hebben de docenten en de medewerkers dus wel verdiend, maar wat gebeurt er dan in de zomer aan de faculteit?

Docenten en de ondersteunende staf werken tijdens de zomervakantie aan de voorbereidingen voor het nieuwe academische jaar, maar er vindt ook onderzoek plaats. Veel van de personen van de wetenschappelijke staf hebben een aanstelling voor

onderwijs én onderzoek. 'Veel medewerkers hebben daarom tijdens het academisch jaar wel een paar maanden zonder onderwijsverplichtingen. Maar de zomermaanden zijn helemaal ideaal; geen colleges en geen tentamens en geen studenten aan de deur, behalve af en toe een scriptant. Je kan je dan vol op het onderzoek concentreren. Dat is maar goed ook. Als je teveel afleiding hebt van zaken die de werkdag versnipperen komt er van goed onderzoek weinig terecht', zo vertelt Wansbeek.

Er heerst in het E-gebouw dus een betrekkelijke rust in juli en augustus, maar er zijn plannen om dit vanaf volgend jaar te veranderen. Vanuit het buitenland bestaat er steeds meer interesse voor een *summer school*. Volgens de decaan zou Amsterdam daarvoor een geschikte plek kunnen zijn. 'De collegezalen staan toch leeg, en een deel van de stafleden vindt het prima om nou net niet op het hoogtepunt van het seizoen op vakantie te gaan. Dat biedt goede mogelijkheden om zomeronderwijs aan te bieden, en als we het goed aanpakken kan het nog wat extra geld opleveren, wat gezien de consistent dalende lijn van de overheidsbijdrage goed van pas zou komen'

De FEB is deze zomer dus het toneel van voorbereidingen, onderzoek en een relatieve rust, hoewel dit volgend jaar compleet anders zou kunnen zijn.

Nachoem Wijnberg ontvangt VSB Poëzieprijs

Prof. dr. Nachoem Wijnberg, hoogleraar Cultureel Ondernemerschap en Management, ontving op 9 april 2009 de zestiende VSB Poëzieprijs uit handen van Tweede Kamervoorzitter Gerdi Verbeet. Hij kreeg de prijs voor zijn bundel *Het leven van*.

De VSB Poëzieprijs is de belangrijkste poëzieprijs in het Nederlandse taalgebied. De prijs houdt een bedrag in van € 25.000,- en een bronzen sculptuur van Linda Verkaaik.

In de toelichting op de bekendmaking van de laureaat stelt de jury:

'In *Het leven van* scheert Nachoem M. Wijnberg langs adembenemende gedachten met poëzie die, hoe laconiek van toon ook, alerm minst vrijblijvend is, omdat er van alles en nog wat op het spel staat: de regels van het bestaan, eerlijkheid, rechtvaardigheid, soms ook armoede, intimidatie, oorlog, vervolging. Toch kunnen deze diepzinnige en prikkelende gedichten vol gedachteknopen, morele ongerijmdheden en andere besturingsproblemen in het menselijk brein ons niet alleen iets leren maar ons ook vermaken. Die onverwisselbare combinatie van ernst en geest leveren een bundel op waarin je eindeloos kunt dwalen, een bijzondere aanwinst voor de Nederlandse literatuur'.

Eredoctoraat voor Alexander Rinnooy Kan

Op 25 september 2009 ontvangt prof. dr. A.H.G. (Alexander) Rinnooy Kan van de Open Universiteit Nederland een eredoctoraat voor onder andere zijn inzet in het onderwijs en voor de herwaardering van het leraarschap. Het eredoctoraat zal worden uitgereikt door prof. dr. Frans Leijnse, universiteitshoogleraar Onderwijs en arbeidsmarkt aan de Open Universiteit Nederland.

Rinnooy Kan wordt als voorzitter van VNO-NCW, bestuurder van ING, voorzitter van de SER, maar ook als lid van het eerste en tweede Innovatieplatform geprezen om zijn open, nieuwsgierige en analyserende stijl van optreden. Onder zijn voorzitterschap verscheen het rapport *Leren Excelleren*, een overtuigend pleidooi voor betere talentontwikkeling in het onderwijs. Het rapport *Leerkracht!* dat in 2008 onder zijn leiding tot stand is gekomen, heeft een

beslissende bijdrage geleverd aan de herwaardering van het leraarschap. Ook eert de Open Universiteit de wijze waarop Rinnooy Kan geweest heeft op het belang van een leven lang leren.

Over Alexander Rinnooy Kan

Rinnooy Kan studeerde in 1972 cum laude af in de Wiskunde aan de Universiteit Leiden en promoveerde in 1976 aan de UvA op hetzelfde vakgebied. Sinds 2006 is hij kroonlid en voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER). Daarvoor bekleedde hij verschillende functies in de academische wereld, onder andere als hoogleraar Operations Research en rector magnificus aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Daarna volgden vele bestuursfuncties binnen het publieke en private domein; lid van de Raad van Bestuur van ING Groep en voorzitter van ondernemingsorganisatie

VNO-NCW. Rinnooy Kan ontving in 1994 een eredoctoraat in de economie van de Vrije Universiteit Brussel.

Sinds september 2007 is Rinnooy Kan hoogleraar Policy Analysis in the Private and Public Sectors aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde (FEB).

Foto: Sjaak Ramakers

Samenwerking tussen IIM Lucknow en de FEB

Op woensdag 6 mei 2009 bezocht dr. Devi Singh, directeur van het Indian Institute of Management te Lucknow, de FEB. Doel van zijn bezoek was een kennismaking met de decaan van de FEB, Tom Wansbeek, en het bespreken van de verschillende mogelijkheden om samen te werken.

Het bezoek van dr. Singh kwam voort uit het bezoek van een delegatie van de FEB aan India in februari vorig jaar.

IIM Lucknow is een prestigieuze Business School. Het instituut staat in de top van ranglijsten van Business Schools in India en heeft twee locaties: in Lucknow en sinds kort ook Delhi.

Tijdens de bijeenkomst is een Memorandum of Understanding (MoU) getekend, waarin afspraken zijn gemaakt over de uitwisseling van studenten en stafleden.

Jan Kiviet gekozen tot lid KNAW

Prof. dr. Jan Kiviet is door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) gekozen tot nieuw lid. Naast Kiviet treden nog drie andere wetenschappers van de UvA toe tot de KNAW, namelijk Louise Fresco, Jelle Koopmans en Marcel Levi. In totaal zijn er dit jaar 28 nieuwe leden gekozen.

De Akademie heeft ruim tweehonderd gewone leden, allen vooraanstaande wetenschapsbeoefenaren. Alle terreinen van het wetenschappelijk onderzoek zijn vertegenwoordigd onder de leden. Zij komen maandelijks bijeen voor discussie over wetenschappelijke onderwerpen en zijn actief in besturen en commissies van de Akademie.

Als een Akademielid de leeftijd van vijftien-zestig jaar bereikt, komt zijn of haar plaats vrij voor een nieuw lid. De Akademielieden kiezen jaarlijks nieuwe leden aan de hand van aanbevelingen uit de wetenschappelijke gemeenschap. De verkiezing gebeurt op grond van hun wetenschappelijke prestaties.

Over Jan Kiviet

Prof. dr. Jan F. Kiviet (1948) is sinds 1974 verbonden aan de UvA. Sinds 1989 is hij hoogleraar Econometrie en leidt hij de onderzoeksgroep Econometrie van de UvA. Van 1997 tot 2002 was hij tevens voorzitter van de afdeling Kwantitatieve economie aan de UvA. Kiviet is fellow van het Tinbergen Instituut, het interuniversitaire Instituut voor economisch onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Ook is hij fellow van de Journal of Econometrics. Kiviet vervulde recentelijk gasthooglerschappen aan universiteiten in Montreal, Melbourne, Lissabon, Alicante en Fortaleza.

In 2006 was hij de eerste hoogleraar van de Faculteit Economie en Bedrijfskunde (FEB) die de jaarlijkse onderwijsprijs voor de beste docent won. Zijn onderzoek concentreert zich op de verbetering van econometrische technieken voor de analyse van dynamische simultane relaties op basis van kleine steekproeven.

Armoede in de tropen

Tekst: Richard Nooij

De claim dat geografische kenmerken de welvaart van een land ingrijpend kunnen beïnvloeden was lange tijd negatief geladen. Het impliceert namelijk dat bepaalde landen door hun ligging per definitie economisch achtergesteld zullen zijn en dat hier niets aan te doen is. Deze gedachte was onder economen niet populair. Ironisch genoeg zijn in het werk van de beroemde economen Adam Smith en Jozef Schumpeter al aanwijzingen te vinden dat geografische aspecten juist van cruciaal belang zijn.

The Poverty of Nations

Waarom zijn sommige landen net zo verschrikkelijk rijk als andere landen arm? Sociale wetenschappers zijn al door deze vraag geboeid sinds laat in de 18^e eeuw toen Adam Smith zijn beroemde *Wealth of Nations* publiceerde. Sindsdien is het verschil in welvaartsniveaus alleen maar gegroeid. Geschat wordt dat in 1820 West-Europa 2,9 keer zo rijk was als Afrika en maar liefst 13,2 keer zo rijk in 1992. Rond de start van het nieuwe millennium was het inkomen van de rijkste 20 procent van de wereldbevolking daarnaast 74 keer zo hoog als dat van de armste 20 procent. Hoe valt dit te verklaren? De beroemde hypothese van Smith is dat een vrijmarkt-economie waarbij de overheid een grote vrijheid laat aan bedrijven om naar winst te streven het beste recept voor welvaart is. Met het succes van min of meer vrijmarkt-economieën in het Westen en in Oost-Azië en het falen van geplande economieën in Oost-Europa en de voormalige Sovjet Unie is deze stelling daverend bevestigd. Maar Smith had nog een tweede hypothese om de ongelijke welvaartsverdeling te verklaren: de geografische eigenschappen van een land kunnen de economische prestaties ingrijpend beïnvloeden.

Sachs versus Rodrik

Van de moderne econoom Dani Rodrik kan in feite gesteld worden dat hij zich uitsluitend richt op de eerste hypothese van Smith. Het zijn de instituties en het economische en politieke systeem van een land die bepalen in welke mate economische ontwikkeling plaatsvindt. Geografie komt niet in dit verhaal voor. De gedachte dat de ligging van een land de welvarendheid bepaalt, wordt vaak als beledigend ervaren omdat het spreekt van een zekere onontkoombaarheid en naar determinisme

riekt. Dit strookt niet met het gedachtegoed van de Verlichting, waarin juist naar gelijkheid en vooruitgang door wetenschap en onderwijs wordt gestreefd. Daarnaast heeft het geografische argument een racistisch randje door de ontwikkeling van het Sociaal Darwinisme en door de Tweede Wereldoorlog. Hier was de gedachte prominent dat er sprake was van een superieur ras dat zo geworden was vanwege het gematigde klimaat dat uitnodigde tot raadszaamheid en verantwoordelijkheid. Dit is tegenstelling tot de plezierzoekers uit warmere klimaten. Toch wordt het geografische argument steeds nadrukkelijker uitgedragen, onder leiding van de invloedrijke Amerikaanse econoom Jeffrey Sachs, met argumenten die teruggrijpen op de vergeten tweede hypothese van Smith en het werk van Schumpeter.

Landlocked

De tweede hypothese van Smith stelt dat de economieën van landen die aan de kust liggen of dichtbij bevaarbare rivieren het veel beter zullen doen dan gebieden omringd door land. Door de nabijheid van water heeft een land makkelijk toegang tot de wereldhandel omdat transportkosten over water lager zijn dan over land. Geschat wordt dat vervoer over een extra kilome-

ter land net zo veel kost als vervoer over 7 extra kilometer zee. Daarnaast kan het zijn dat er tijdens vervoer over land meerdere landsgrenzen worden overschreden wat ook flink in de kosten kan lopen. Het is daarom niet verwonderlijk dat een typische natie omringd door land ongeveer 50% procent hogere vervoerskosten heeft dan een typische natie aan de kust. Landen die afhankelijk zijn van vervoer over land hebben daarom een belangrijk nadeel: hun toegang tot wereldmarkten wordt beperkt. Volgens Smith was de belangrijkste motor van economische groei het verhogen van de productiviteit doormiddel van specialisatie. Maar als het te duur is om de benodigde importgoederen het land binnen

te krijgen en de gespecialiseerde exportgoederen naar het buitenland te vervoeren kan er geen specialisatie plaatsvinden en wordt de economische groei geremd.

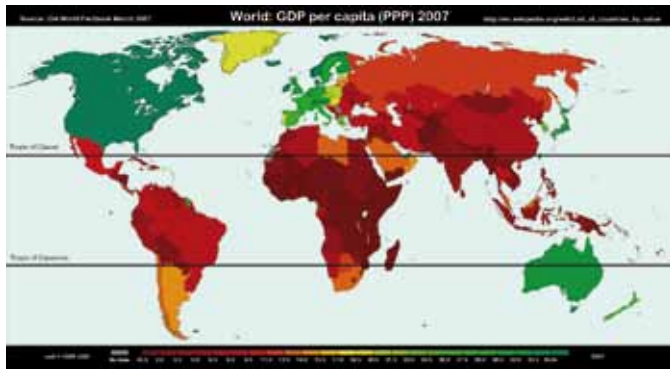
Tussen de keerkringen

Teruggrijpend op de bijna vergeten tweede hypothese van Smith komen

Landlocked landen (Bron: Wikipedia)

Armoede tussen de keerkringen (Bron: CIA World Factbook 2007)

Sachs en zijn collega's tot hun argument. Omringd zijn door land en geen toegang hebben tot de wereldmarkt via de zee is dus een belangrijk nadeel en kan verklaren waarom sommige landen arm zijn. Maar er is meer aan de hand. Kijkend naar het bbp per hoofd van de bevolking (zie figuur) valt het op dat het grootste deel van de arme landen in de tropische klimaten tussen de Kreeftskeerkring en de Steenbokskeerkring ligt. Volgens Sachs zijn de tropische klimaten vooral zo nadelig voor een economie om twee redenen. Landen in de tropen zien zich typisch geconfronteerd met een hoge kans op besmettelijke ziektes. In gematigde klimaten krijgen de ziektes die door bijvoorbeeld muggen worden verspreid geen kans, omdat de ziektedragers (de muggen in dit geval) de strenge winters niet kunnen overleven. Daarnaast is de productiviteit in de landbouw een stuk lager vanwege de hoge temperaturen die de grond uitdrogen, kans op lange droogtes en infecties en parasieten die de oogst kunnen vernietigen. Het is daarom niet verwonderlijk dat van de 28 economieën die door de Wereldbank als hoge inkomenseconomieën werden aangeduid alleen Hong Kong, Singapore en Taiwan (met makkelijke toegang tot wereldhandel via de zee) in de tropen liggen. Naties die en in de tropen liggen en omringd zijn door land zijn er gemiddeld genomen het slechts aan toe.

De motoren van groei

De situatie wordt nog hopelozender als we het werk van Schumpeter erbij betrekken. Hij zag technologische vooruitgang als de belangrijkste motor van economische groei. Het nodige onderzoek voorafgaand aan technologische innovatie vereist een hoge investering, maar als deze investering eenmaal gedaan is kost het weinig extra om

het product eindelijk te reproduceren. Investeren is daarom het meest aantrekkelijk als er een potentieel grote markt voor de innovatie is. Arme landen zijn geen aantrekkelijke plek om te investeren omdat er weinig afzetmarkt voor een product is. De geografische achterstand van sommige landen wordt daarom nog eens versterkt doordat er geen technologische vooruitgang plaatsvindt. Ook is het moeilijk innovaties uit rijke landen te imiteren omdat innovaties in bijvoorbeeld de landbouw vaak alleen voor een specifiek klimaat bedoeld zijn. Nu kunnen we zien hoe geografische factoren de werking van de twee traditioneel belangrijkste motoren van economische groei kunnen inperken. Volgens Smith leidt de afwezigheid van water tot beperkte toegang tot de wereldmarkt, waardoor geen verhoging van de productiviteit via specialisatie kan plaatsvinden. De volgens Schumpeter belangrijkste motor ondervindt ook beperkingen: er is geen technologische vooruitgang vanwege de kleine markten die de hoge investeringen niet de moeite waard maken.

Ontwikkelingsbeleid volgens Sachs

Ervan uitgaande dat het geografische argument standhoudt, is het met betrekking tot ontwikkelingsbeleid dus niet voldoende om slechts voor de juiste instituties te zorgen. Samenvattend zijn er een aantal redenen waardoor er weldegelijk sprake is van economische achterstanden die worden veroorzaakt door geografische kenmerken. De slechte toegang tot de wereldmarkt, de lage productiviteit in de landbouw en hoge kans op besmettelijke ziektes zorgen voor de aanvankelijke achterstand. De armste landen zijn vervolgens gewoonweg niet in staat om deze geografische achterstand zelf op te lossen en hun achterstand zal blijven groeien door het gebrek aan technologische ontwikkeling. Ontwikkelingsbeleid moet zich er volgens Sachs daarom op toespitsen om de drie bovengenoemde lasten te verlichten. De toegang tot de wereldmarkt moet worden vergemakke-

lijkt door de infrastructuur te verbeteren en belemmeringen tot internationale handel weg te nemen. Daarnaast moeten er stimulanzen worden geboden aan bedrijven in de rijke landen om technologie te ontwikkelen om de ziektes en de lage productiviteit in de landbouw in tropische klimaten aan te pakken.

Maar is het ook waar?

De vraag blijft echter hoe de causaliteit loopt. Zijn arme landen zo arm door hun geografische achterstand, of zijn het slechts hun instituties die onderontwikkeld zijn vanwege de geografische achterstand, waardoor ze vervolgens weer arm zijn? De eerder genoemde Dani Rodrik laat met econometrische studies zien dat instituties allesbepalend zijn en dat geografie slechts van indirect belang is door de invloed die het heeft op de ontwikkeling van instituties. Hier volgt echter geen duidelijk advies uit voor beleidsmakers. De causaliteit die Sachs beargumenteert tussen geografie en economische achterstand geeft ten minste enkele duidelijke speerpunten aan om de achterstand weg te werken. Sachs houdt rekening met de context waarin landen zich bevinden en de consequenties van die context op economische ontwikkeling. Dat warme, tropische regio's omringd door land zo arm zijn hoeft daarom niet gepredestineerd te zijn, maar het betekent wel dat een ander pad naar welvaart bewandeld moet worden dan de Westerse landen hebben gedaan. ¹⁶

Bronnen

- Gallup, J.L., A.D. Mellinger and J.D. Sachs (2000) 'The Geography of Poverty and Wealth' in Scientific American magazine
- Hausmann, R. (2001) 'Prisoners of Geography' in Foreign Policy, nr. 122, pp. 44-53
- Kluwer, E.S., R. Lynn and E. van de Vliert (2000) 'Citizens of warmer countries are more competitive and poorer: Culture or chance?' in Journal of Economic Psychology, volume 21, nr. 2, pp. 143-165
- Rodrik, D., Subramanian, A. and Trebbi, F. (2004) 'Institutions Rule: the Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development' in Journal of Economic Growth, nr. 9, pp. 131-165
- Sachs, J.D. (2003) 'Institutions Don't Rule: Direct Effects of Geography on Per Capita Income', NBER Working Paper nr. W9490

Richard Nooij is 3^e jaars student Algemene Economie en volgt dit semester de minor European Politics and Global Change.

Docent op onderzoek

Ward Romp

33 jaar, postdoctoraal onderzoeker

Tekst: Paul van Kempen

Hoe herinnert u uw eigen studententijd?

‘Ik heb zeven jaar in Groningen gestudeerd. Het eerste jaar van mijn studie economie ging erg voorspoedig. Ik was een serieuze student en besloot in mijn tweede jaar om er econometrie naast te gaan studeren. In de jaren daarop heb ik mij vooral beziggehouden met activiteiten naast mijn studie, zo ben ik voorzitter van de studievereniging voor studenten algemene economie geworden. Daarnaast ben ik (te) lang actief gebleven binnen dezelfde studievereniging. In mijn vijfde studiejaar kwam de motivatie weer helemaal terug. Ik ben toen heel hard gaan studeren en werd student-assistent bij Dirk Stelder. Uiteindelijk ben ik afgestudeerd op de grote financiële crisis in Azië van 1997. Toen ik later promoveerde bleek het afmaken van de studie econometrie niet meer zinvol; de eerste twee jaren bleken een goede basis.’

Waarom promoveren?

‘Het onderzoek en de academische vrijheid trokken mij erg aan. Ik wist niet precies wat ik wilde gaan doen. De vrijheid om zelf je onderzoeksonderwerp te bepalen trok mij ook erg aan. Onderzoek was voor mij een ideale combinatie tussen doen wat je leuk vindt en de kick om het wereldbeeld te kunnen verklaren: werkelijk te snappen wat er nu eigenlijk gebeurt. Mijn promotie was een theoretisch macro-economische benadering van de vergrijzing en publiek kapitaal. In een rapport van het International Monetary Fund (IMF) bleken grote misvattingen te staan over de relatie tussen demografie en de bestaande macro-economische modellen. Ik heb toen geprobeerd een kritiek op dat paper te schrijven. Eén van de conclusies van mijn promotie bleek dat de meeste belastingstelsels doorwerken na de pensioengerechtigde

leeftijd zwaar ontmoedigt. De enige effectieve maatregel om langer doorwerken te stimuleren is dat ook een verhoging van de officiële pensioenleeftijd. Uiteindelijk zijn mijn onderzoeksresultaten gepubliceerd in drie bekende vakbladen.’

Waarom verder onderzoek?

‘Na mijn promotie in Groningen kreeg ik de mogelijkheid om door te gaan met macro-economisch onderzoek naar de pensioenproblematiek. Mijn functie wordt mogelijk gemaakt door MN Services en NETSPAR, een Tilburgs onderzoeksinstituut dat zich bezighoudt met wetenschappelijk onderzoek naar pensioenen in de breedste zin. We zitten in een samenwerkingsverband met de Universiteit van Tilburg en het Centraal Planbureau, waarin we onderzoek doen naar een mogelijke herziening van het pensioenstelsel.’

‘Voor MN Services houd ik mij bezig met een onderzoek naar de link tussen pensioenpremies en de economische conjunctuur. Binnen dit onderzoek kijken we naar de precieze effecten van de veranderingen in buffers van pensioenfondsen. De kleinere buffers van pensioenfondsen als gevolg van de kredietcrisis kunnen hogere pensioenpremies tot gevolg hebben. Dit kan de kosten van bedrijven verder opstuwten. Daarnaast hebben deze kleinere buffers bijvoorbeeld een negatief effect op de totale koopkracht terwijl het toch al slecht gaat met de economie. Voor dit onderzoek heb ik regelmatig overleg met de pensioenfondsen vanwege hun kennis van de werkelijke regelingen.’

Wat vindt u van het geven van onderwijs?

‘Ik heb het propedeusevak en het basisvak macro-economie gegeven, momenteel

besteed ik zeer weinig tijd aan het geven van onderwijs als gevolg van mijn onderzoeksactiviteiten. Alhoewel ik mij nu voornamelijk met onderzoek bezighoud, vind ik het geven van onderwijs wel erg leuk. Ik krijg vaak onverwachte vragen van studenten waar je als onderzoeker aan voorbij gaat. Een goed voorbeeld is de interventie van de centrale bank. Als onderzoeker is deze interventie een gegeven. Als studenten vragen naar het precieze verloop van zo een interventie merk je dat hier een eigen mechanisme achter zit. Die onverwachte invallen helpen mij om de modellen scherper te krijgen. Daarnaast is de link met de praktijk erg interessant. Vooral in deze turbulente economische tijden is het vak macro-economie een goed voorbeeld van een vertaalslag van wat er in de krant staat naar consistente modellering. Studenten kunnen uiteindelijk de logica volgen en een eigen mening vormen over bepaalde economische beleidsinterventies. Het is erg leuk om het contact met studenten te houden en de hedendaagse praktijk te kunnen snappen.’

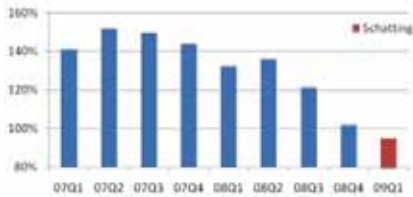
Wat zijn uw toekomstplannen?

‘Voor mijn huidige onderzoek staat een bepaalde periode. Daarna hoop ik verder te kunnen gaan met macro-economisch onderzoek binnen de universiteit. De academische vrijheid geeft mij veel mogelijkheden om me te verdiepen in verschillende gebieden van de economie. Het leuke aan deze baan is dat je de tijd krijgt en de tijd neemt om te begrijpen wat er gebeurt. Daarnaast geeft het voldoening om te zien dat mijn onderzoek actuele beleidsrelevantie heeft. De academische vrijheid en het contact met studenten tijdens de onderwijsmomenten maken de universiteit een interessante en motiverende werkomgeving.’

Problemen in Pensioenland¹

Tekst: Ward Romp, Universiteit van Amsterdam, MN Services

Het Nederlandse pensioensysteem bevindt zich in zwaar weer. Door de crisis op de financiële markten en de daling van de rente is de gemiddelde dekkingsgraad tot ruim onder de vereiste 105 procent gedaald (figuur 1).

Figuur 1: Dekkingsgraad pensioenfondsen.

Bron: DNB, eigen berekeningen.

Het herstel van de pensioenbuffers vereist pijnlijke ingrepen. Hiervoor onderscheiden we drie opties met de bijbehorende voor- en nadelen: 1) Verhogen van de pensioenleeftijd en verlagen van het opbouwpercentage, 2) het achterwege laten van indexering of zelfs het verlagen van de pensioenrechten en 3) het verhogen van de pensioenpremies. De verschillende opties hebben elk hun gevolgen voor de vraag- en aanbodzijde van de economie, de relatieve welvaartseffecten voor de verschillende generaties en de continuïteit van het systeem.

De pensioenleeftijd

Verhoging van de pensioenleeftijd wordt soms ten onrechte gepresenteerd als noodzakelijk onderdeel van een pakket dat ons uit de huidige crisis moet helpen. Vanwege de vergrijzing is verhoging van de pensioenleeftijd op lange termijn inderdaad noodzakelijk. Op korte termijn is het effect hiervan echter bijzonder klein, het verandert de verplichtingen en bezittingen van pensioenfondsen immers niet. Vanwege een langere opbouwperiode en constante pensioenpremies heeft alleen een verlaging van het opbouwpercentage op de lange termijn een positief effect op de financiële positie van fondsen. Met een verlaging van het opbouwpercentage bij ongewijzigde premies leggen huidige premiebetalers immers effectief meer in. Deze aanpassing legt de kosten echter volledig neer bij de premiebetalers. Zij betalen im-

mers relatief veel premie ten opzichte van hun opgebouwde rechten, terwijl de huidige gepensioneerden buiten schot blijven.

Niet-indexeren of afstempelen

In de huidige herstelplannen is een grote rol weggelegd voor niet-indexeren. Dit betekent dat opgebouwde pensioenrechten en bestaande uitkeringen niet stijgen met de prijzen. Het grote voordeel van niet-indexeren is dat deze maatregel de lasten verdeelt over de meeste personen. Door middelloonregelingen treft niet-indexeren de nominale pensioenaanspraken van zowel werknemers als gepensioneerden; alle deelnemers dragen dus bij. Een relatief groot deel van de last komt wel bij de oudere werknemers en de huidige gepensioneerden te liggen omdat deze de hoogste nominale rechten hebben opgebouwd.² Het is echter te verdedigen dat juist deze groep ook het grootste aandeel heeft in het tekort aangezien zij in het verleden de meeste tijd hebben gehad om grotere buffers op te bouwen.

Het herstel van de pensioenbuffers vereist pijnlijke ingrepen.

Een tweede voordeel is dat niet-indexeren de aanbodzijde initieel niet verstoort doordat de basis ervan, de opgebouwde nominale rechten, niet elastisch is. Het is te vergelijken met het opleggen van een belasting op bestaand kapitaal. De aanbodzijde van de economie wordt daarom in relatief geringe mate beïnvloed.

De bestedingseffecten zijn beperkt. De huidige werkenden merken de daling van

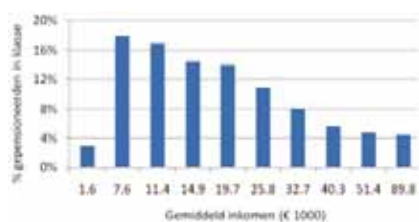
hun besteedbaar inkomen pas als ze zelf met pensioen gaan. In de context van een levenscyclus model zouden ze hier in hun huidige bestedingen al rekening mee moeten houden. Echter, vanwege kredietbeperkingen en kortetermijn consumptiedrag is dat effect gering. Ook de bestedingseffecten bij gepensioneerden zijn niet bijzonder groot. Zij voelen niet-indexeren weliswaar direct in hun portemonnee, maar bij een inflatie van twee procent per jaar is het gemiddeld koopkrachtverlies slechts veertien euro bruto per maand.

Een bruto inkomensverlies van veertien euro per maand kan voor de minima nog altijd een flinke aanslag zijn. Echter, deze veertien euro per maand is slechts een gemiddelde. In figuur 2 zie je de inkomensverdeling van gepensioneerden. Op de horizontale as is de totale bevolking in tien procent inkomensgroepen verdeeld. Ongeveer de helft van de ouderen (de laagste vier groepen) heeft een gemiddeld inkomen van 7.600 euro tot 14.900 euro bruto per persoon per jaar. Figuur 3 toont de inkomensbronnen van gepensioneerden voor de verschillende inkomensgroepen. Duidelijk is te zien dat de laagste vier groepen enkel of voornamelijk leeft van

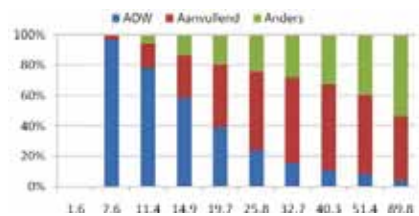
de AOW en dus minimaal getroffen wordt door niet-indexeren van aanvullende pensioenen.

Korten van de nominale pensioenrechten en -aanspraken (afstempelen) is de laatste stap die pensioenfondsen mogen nemen volgens de Pensioenwet. Wanneer het afstempelen proportioneel gebeurt dan is dat feitelijk een negatieve indexatie. Kwalitatief zijn de effecten op de aanbod- en

vraagzijde van de economie dan ook hetzelfde. Het is echter goed denkbaar dat afstempelen leidt tot een vertrouwensbreuk en dat kan via een negatief sentiment leiden tot lagere uitgaven.

Figuur 2: Inkomensverdeling gepensioneerden. Groepen komen overeen met de 10 procent inkomensclassificatie van de totale bevolking. Bron: CBS Statline en eigen berekeningen.

Figuur 3: Inkomensverdeling en inkomensopbouw gepensioneerden. Bron: CBS Statline en eigen berekeningen.

De Pensioenpremies

Verhoging van de pensioenpremies heeft een direct effect op de werkenden. Het heeft een direct effect op hun besteedbaar inkomen en de bestedingen van deze groep zullen direct dalen. Doordat de kosten over een kleinere groep worden verdeeld, zullen de inkomenseffecten groter zijn.

Een verhoging van de pensioenpremies heeft ook een groter effect op de aanbodkant van de economie dan niet-indexeren. Een pensioenpremie wordt (meer dan niet-indexeren) gezien als een belasting op werken en heeft daarom dezelfde verstoringende werking op de arbeidsmarkt als

directe belastingen. Uiteraard is premieheffing noodzakelijk voor het in stand houden van ons pensioensysteem. Echter, om verstoringen op de arbeidsmarkt te minimaliseren dient deze zo constant mogelijk te worden gehouden. Tijdens de dotcom crisis in 2003 hebben de meeste fondsen gebruikt gemaakt van het premie-instrument. Premies zijn toen van 5% van de totale loonsom gestegen tot 10%, wat die recessie waarschijnlijk heeft verlengd.³

Continuïteit van het stelsel

Bij de keuze tussen niet-indexeren, korten en het premie-instrument moet ook rekening worden gehouden met de continuïteit van het pensioenstelsel. Voor de continui-

Jongeren hebben de mogelijkheid uit het systeem te stappen.

teit is het vooral van belang hoe de kosten over de verschillende generaties worden verdeeld. Bij niet-indexeren of zelfs afstempelen verliezen de ouderen het meest, zij hebben immers de hoogste opgebouwde rechten. Echter, zij zullen in de huidige situatie van onderdekking nooit uit het stelsel willen stappen. Als het pensioenfonds wordt gesloten, moeten ze zelf het restant bijleggen en kunnen ze hun risico's niet meer delen met de jongere generaties. De jongeren echter hebben drie mogelijkheden. Ten eerste, doorgaan met het huidige systeem van nominale garanties en de onderdekking compenseren; ten tweede, afstempelen en onzekerheid accepteren, maar de ouderen mee laten betalen of, ten derde, uit het systeem stappen. Verhoging van de pensioenleeftijd en verhoging van de premies leggen de lasten grotendeels bij de jongeren neer. Indien teveel lasten worden doorgeschoven naar de jongere generaties, zal op ondernemings- of sec-

torniveau druk ontstaan om voor nieuwe werknemers aparte regelingen in het leven te roepen.

Conclusie

Het Nederlandse pensioenstelsel verkeert in zwaar weer en iedereen zal moeten inleveren om de dekkingsgraden te herstellen. De negatieve effecten van niet-indexeren lijken kleiner dan die van het voorheen 'populaire' premie-instrument. Vanwege de AOW-franchise bestaat het inkomen van een grote groep ouderen vooral uit AOW inkomsten en zullen zij bij niet-indexeren of afstempelen beperkt in koopkracht achteruit gaan. Het zijn vooral de 50-plussers met grote nominale aanspra-

ken die inleveren. Verder vergroot niet-indexeren ook de houdbaarheid van het pensioenstelsel. Het laatste wat we nodig hebben in de huidige crisis is een groep jongeren die uit het pensioensysteem wil stappen. ¹⁶

Voetnoten

1. Dit artikel is gebaseerd op een recent stuk van Roel Beetsma en Ward Romp, gepubliceerd in Economisch Statistische Berichten, jaargang 94(4558)
2. Bonenkamp, J., C. van Ewijk, H. ter Rele, en E. Westerhout (2009), Herstel dekkingsgraad pensioenfondsen vergt grote inkomensoffers, ESB, 94(4556)
3. Ewijk, C. van, en M. van de Ven (2004), Zekerheid in het geding. Analyse van het financieel toetsingskader voor pensioenfondsen, CPB Document 47, CPB, Den Haag

Student in het buitenland

Zürich

Yip Hao Chan (23) is afgestudeerd in Business Economics (richting Organisation Economics) en loopt stage bij Dow Jones Indexes/STOXX in Zürich, Zwitserland. Deze joint venture van Dow Jones & Company, Deutsche Börse Group en SIX Swiss Exchange is actief in de ontwikkeling, marketing en licensing van aandelenindices zoals bijvoorbeeld de Dow Jones EURO STOXX 50.

Maandag 4 mei

Na een eerste week vol activiteiten georganiseerd door studentenorganisatie AIESEC om nieuwe mensen (national conference in de Alpen) en de stad (Zurich city tour) te leren kennen, belooft de tweede week stage-inhoudelijk interessanter te worden. In de eerste week heb ik vooral veel handen geschud en een globale introductie gekregen van mijn afdeling en de werkzaamheden. Ik loop stage bij het Dow Jones STOXX Index Team, welke verspreid is over drie geografische locaties: New York, Frankfurt en Zürich. Deze afdeling houdt zich bezig met het ontwikkelen en beheeren van de verschillende indices. Het team in Zürich is erg internationaal, zo heb ik naast Zwitserse collega's ook collega's uit Duitsland, Spanje, Italië, Slowakije, Rusland, India en de VS. De voertaal op onze afdeling is dan ook Engels. Deze week krijg ik een uitgebreidere uitleg over onze werkzaamheden, waarna ik met mijn eerste project aan de slag kan gaan. De eerste dag verloopt nog relatief rustig; ik maak kennis met de datasystemen Bloomberg en Reuters 3000 Xtra in respectievelijk de ochtend en middag, en tussendoor lees ik wat in vakliteratuur.

Dinsdag 5 mei

Vandaag krijg ik een spoedcursus in indexcalculatie, ik zal hier echter niet heel uitgebreid bij stilstaan. Omdat onze collega Stefan vandaag jarig is, wordt de afdeling in de ochtend getraakteerd op wat lekkers bij de koffie. Mijn werkplek bevindt zich midden in het centrum van de stad en na buiten een paar warme broodjes te hebben gehaald, zet ik in de middag mijn Dow Jones Factiva account op. Dit is een nieuwsdienst waardoor ik makkelijk op de hoogte kan blijven van al het relevante bedrijfsnieuws. Zwitserland kent een Frans- en Italiaanstalige regio in respectievelijk het Westen en Zuiden; Zürich bevindt zich in het Duits-

talige gedeelte. Het is de grootste stad en bevindt zich geografisch gezien op het punt waar de rivier de Limmat uitmondt in het meer de Zürichsee. De stad is ook de culturele en financiële hoofdstad van het land; kenmerkend voor het centrum zijn dan ook de vele yuppies in strakke pakken, snelle boliden en dames in de nieuwste designkleding.

Woensdag 6 mei

De woensdag verloopt in grote mate hetzelfde als de vorige dag, waarbij de stof weer iets wordt uitgebreid. Een belangrijk punt is het verschil tussen actief en passief investeren. Onder het eerste probeert een investeerder de markt te verslaan, terwijl onder een passieve benadering wordt gestreefd om hetzelfde rendement te behalen als de markt. Onze cliënten zijn financiële instellingen die onze indices gebruiken als referentiekader voor hun (passieve) investeringsproducten, die zij aanbieden aan hun klanten. Aan het begin van de avond spoed ik mij nog even naar de Universität Zürich om daar een algemene bijeenkomst van het lokale AIESEC comité bij te wonen. Deze universiteit is net als de UvA een klassieke stadsuniversiteit en de hoofdlocatie bevindt zich in een prachtig gebouw midden in het centrum. Naast deze algemene universiteit heeft de stad ook een technische universiteit: de Eidgenössische Technische Hochschule (ETH).

Donderdag 7 mei

Indices worden altijd een of meerdere malen per jaar onderworpen aan een review. De eerstvolgende review vindt plaats tegen het einde van de maand, dus de komende weken zal ik vooral bezig zijn met het onderzoeken van de huidige gegevens van bedrijven. Hier ben ik deze dag dan ook voornamelijk mee bezig; in de middag leer ik hoe de gewijzigde shares en floates in onze interne database opgeslagen dienen te worden. Daarna doe ik even wat boodschappen en verken ik een van de eye-catchers van de stad: de Bahnhofstrasse. Hoewel er talloze 'stationsstraten' in Europa zijn, is dit zonder meer de bekendste. Deze straat is een van de meest dure en exclusieve winkelgebieden in de wereld. Een koopavond- of zondag kennen ze hier niet, daarentegen staat dan wel weer dat de meeste winkels in het centrum op doordeweekse dagen tot acht uur in de avond geopend zijn. In het midden van de straat bevindt zich de Paradeplatz. Dit plein is een belangrijk knooppunt van tramlijnen maar is vooral bekend vanwege UBS en Credit Suisse die hier hun hoofdkantoor hebben gevestigd. De straat eindigt bij het meer: dit is een hele relaxte omgeving met veel parkjes en bankjes waar je lekker kan wandelen of tot rust kan komen na een drukke dag.

Vrijdag 8 mei

In de ochtend maak ik kennis met de online databases Hemscott en Interactive Data, werk ik wat aan mijn shares en floates onderzoek, en kijk ik mee met een collega naar hoe de waardes van onze indices worden berekend op het tijdstip dat de looptijd van een aantal derivaten eindigt. Na de lunch te hebben gehaald in de supermarkt om de hoek, verificer ik even wat gegevens in onze Bloomberg terminal en maak ik meteen wat regelingen voor mijn Reuters en Bloomberg trainingen over respectievelijk een en twee weken. Er is geen vrijmibo dus ga ik meteen door voor een kort bezoekje aan het fitnesscentrum, dat zich onder de beurs bevindt, om zodoende lekker fit het weekend in te gaan! ☺

Vereniging Studenten Actuariteit en Econometrie & Operationele Research

De Vereniging Studenten Actuariteit en Econometrie & Operationele Research (VSAE) werd in 1963 opgericht en richt zich op alle studenten kwantitatieve economie van de Universiteit van Amsterdam. Inmiddels is de VSAE de toonaangevende studievereniging in haar vakgebied en de grootste in haar soort. Wij streven er naar om onze leden te helpen bij hun studie en bieden hen de mogelijkheid om zich breder te oriënteren. Daarnaast is er de nodige ruimte om de studiegenoten via ontspannende activiteiten beter te leren kennen.

Op inhoudelijk gebied organiseert de vereniging studiegerelateerde projecten zoals congresdagen, carrieredagen en studiereizen. Naast de mogelijkheid tot deelname aan deze evenementen, kunnen studenten via het actief lidmaatschap ervaring opdoen op het gebied van organisatie en bestuur.

Afgelopen april heeft de tiende editie van de Econometric Game plaatsgevonden. Tijdens dit drie dagen durende evenement, dat de VSAE jaarlijks organiseert, zijn 26 teams uit de hele wereld bezig geweest om een oplossing te zoeken voor een econometrische case over kindersterfte. Onder de aanwezige teams waren de University of Oxford, University of Cambridge, New York University, Boston University en Monash University. De winnaar van de Econometric Game is dit jaar de Universidad Carlos III de Madrid. De tweede en derde plaats gingen naar respectievelijk de Universiteit van Maastricht en University of Cambridge.

Half april zijn 24 studenten van de VSAE naar Hong Kong afge-reisd om gedurende een aantal dagen bij een markettrader in 4 groepen aan een case over algorithmic trading te werken. De komende periode zijn de studenten druk bezig met de afronding van hun studiejaar. De laatste projecten van het jaar zijn het Dirty Disney feest in Escape Delux en aan het einde van het blok 4 de VSAE jaarafsluiting.

Mocht je vragen hebben over de vereniging of deelname aan (de organisatie van) activiteiten, dan ben je van harte uitgenodigd om nader kennis te maken.

Studievereniging VSAE

Roetersstraat 11, C6.06
1018 WB Amsterdam
Email: info@vsae.nl
Telefoon: 020-5254134

VSAE Agenda voor de komende periode

Juni Jaarafsluiting
16 juni Maandelijkse borrel

Financiële Studievereniging Amsterdam

De Financiële Studievereniging Amsterdam (FSA) is de studievereniging voor financieel georiënteerde studenten. De FSA gaat verder waar andere verenigingen stoppen. Met unieke projecten zoals de London Banking Tour, Consultation en vele andere onderscheidt de FSA zich. Onze vereniging is gericht op innovatie, ambitie en enthousiasme, dat zich vertaalt in professionaliteit. Ons motto luidt dan ook 'the urge to improve is what makes the difference'.

FSA zoekt... aanstormend talent

Heb jij de ambitie om er een ontzettend leerzaam en interessant jaar van te maken? Ben jij aanstormend talent en zoek jij een plek om dit talent te uiten? Dan zijn wij op zoek naar jou!

Actief lid bij de FSA?

Als actief lid bij de FSA ben je binnen één van onze commissies verantwoordelijk voor het organiseren van een topproject. Op een professionele wijze leg je contact met topbedrijven en ben je in teamverband bezig met studiegerelateerde onderwerpen. Tevens zul je bij de FSA ook een gezellige tijd hebben; bestaande uit borrels, ledendagen, een wintersportvakantie en commissiebijeenkomsten.

Op dit moment zijn wij opzoek naar commissieleden voor het collegejaar 2009/2010 voor projecten zoals het FSA Congres, Consultation, de Traders Trophy, het FSA Research Project en de International Banking Cycle.

Lijkt het je leuk actief lid te worden van de FSA en één van onze FSA projecten te organiseren, stuur dan een e-mail naar bestuur@fsa.nl. Voor eventuele vragen en/of een oriënterend gesprek kun je ook naar dit adres een e-mail sturen.

Passief lid bij de FSA?

Lidmaatschap van de FSA betekent lid worden van een vereniging met onderscheidende projecten waar leden zich sterk ontwikkelen. Als lid van de FSA kun jij deelnemen aan alle internationale en nationale projecten die gedurende het gehele collegejaar georganiseerd worden. Daarnaast krijg je vier keer per jaar het vakspecialistisch magazine Fiducie en het verenigingsblad FSA&Beyond toegestuurd. Tevens ontvang je als lid de FSA ledenpas, waarmee je 15% korting krijgt op buitenlandse boeken, ramsj, kalenders en agenda's bij de filialen Roetersstraat en Koningsplein van Selexyz Scheltema.

De Facultaire Studentenraad Economie en Bedrijfskunde (FSR-FEB) beschermt jouw studentenrechten! We hebben adviesrecht en instemmingsrecht over de OER (Onderwijs en Examenreglement). Verder zijn we constant in gesprek met de decaan en andere kopstukken van de faculteit om de verschillende meningen en behoeftes van de student mee te laten tellen. Kortom, wij zorgen ervoor dat jouw klachten en ideeën worden gehoord!

Hoogtepunten 2008/2009

De *openingstijden* van de *studieruimte boven de Krater* zijn verruimd. Wij hopen op een blijvend succes!

Wij hebben de *zelfstudieweek behouden!* Zoals jullie waarschijnlijk allemaal al weten zullen straks alle studierichtingen van de FEB overschakelen op een 8-8-4 systeem. Het 8-8-4 systeem is al geïmplementeerd voor de studierichting bedrijfskunde. De overige richtingen *behouden de collegevrije week* en ook de *herkansingsmogelijkheden* zullen ongewijzigd blijven. Dit betekend

van links naar rechts:
Dirk, Melissa, Jelle, Otto, Thijs, Naomi, Ewoud en Koan Saeng

dat je volgend jaar zes weken college hebt, één collegevrije week en vervolgens één tentamenweek (6+1+1=8). In de maanden januari en juni kun je vakken volgen die vier collegeweken duren.

Sinds blok 3 zijn de evaluaties van de vakken die je gevolgd hebt op Blackboard te lezen. Helaas worden alleen de evaluaties gepubliceerd die een *response rate* hebben van meer dan 50 procent. Dus blijf jullie evaluaties na het tentamen invullen dan zorgen wij ervoor dat de kwaliteit van onderwijs op de FEB op een goed niveau blijft!

De computerzaal van de FEB gaat *CO2 neutraal!* Voor meer informatie over dit project kun je terecht op:

www.studentenraad.nl/duurzaamheid

Diepteunten 2008/2009

Het bestuur van de FEB heeft ons dit jaar om advies gevraagd over het Bindend Studie Advies (BSA). Wij hebben het bestuur van de FEB niet kunnen overtuigen om het BSA in de huidige vorm voort te zetten.

Het BSA zal naar waarschijnlijkheid met 10 punten worden verhoogd. Het komt erop neer dat de eerstejaars studenten straks 45 ECTS inclusief Wiskunde

1 moeten halen. Het BSA wordt verhoogd omdat uit onderzoek is gebleken dat de huidige studenten te weinig punten halen. Door verhoging van het BSA zouden studenten beter gaan presteren.

Studentenraad FEB 2009/2010

Wij wensen de nieuwe raad veel plezier en succes toe.

Website voor de updates

www.studentenraad.nl/feb

En als je dan toch online bent, word ook lid van onze hyves!

fsrfeb123.hyves.nl

Heb jij een ongemotiveerde docent? Of wil je gewoon meer informatie over jouw faculteit? Stuur dan een e-mail naar:

Naomi@studentenraad.nl

Roetersstraat 11
1018 WB Amsterdam
Room E.1.26
+31 20 525 4384
feb@studentenraad.nl

We make things better

Any remarks, suggestions or complaints?

www.studentenraad.nl/feb

Wat is zinnig economisch beleid?

Een van de opvallende dingen van een economische crisis is dat iedereen met oplossingen komt. Nu is het vaak zo dat 'handen er van af houden' beter is voor de economie dan plotseling verzonden reddingsplannen. Maar goed, deze crisis is toch wel wat anders. Vraaguitval op ongekende schaal vraagt om een overheid die in ieder geval zelf zaken niet erger maakt, en als het kan een beetje stimuleert. Wat je echt wilt, zijn maatregelen die de economie op de middellange termijn structureel versterken, want dan kun je je nu ook een groter tekort op de overheidsbegroting permitteren. En die tekorten komen er. De belastingontvangsten lopen terug en de oplopende werkloosheid zorgt voor een groter beroep op uitkeringen. Dus zelfs zonder nieuwe plannen ontstaan er grote tekorten.

Maar wat is nu beleid dat de economie structureel versterkt? Een belangrijke weg is de inefficiënties uit ons belastingstelsel halen waardoor lagere belastingtarieven mogelijk worden. Ik doel hier met name op de inkomstenbelasting, de tarieven van de vennootschapsbelasting zijn al lager dan ooit. We moeten werken zo lonend mogelijk maken. Dit klinkt misschien raar, dreigt er (en is er) immers geen werkloosheid nu? Zeker, maar uiteindelijk zullen de lagere tarieven de economie harder doen draaien en voor een grotere koek zorgen. Is dit een rechts recept?

Neen. De globalisering en internationale concurrentie (die overigens nu even stil ligt) zal ons in de toekomst dwingen om de belastingtarieven te verlagen. Het kunnen blijven financieren van publieke voorzieningen en het bieden van bescherming aan de zwakkeren in de samenleving vereist echter dat de belastingopbrengsten op niveau blijven. Bij lagere tarieven kan dit alleen maar als de grondslag waarover belasting wordt geheven breder wordt, dus weg met aftrekposten en een grotere participatie op de arbeidsmarkt. Vandaar dat de hypotheekrenteaftrek en overigens al die andere aftrek van kosten van vreemd vermogen (ook die van bedrijven) ter discussie

moeten komen te staan. Bizar eigenlijk dat we schulden subsidiëren met belastingaftrek. Zo heeft de overheid op haar eigen manier meegeholpen aan de kredietcrisis. *Leverage* (schulden maken dus) is een van de belangrijke factoren in de crisis.

Hier past ook het AOW-verhaal. Zowel vanuit een lagere belastingdruk als toekomstige grotere participatie in de ar-

'Zo heeft de overheid op haar eigen manier meegeholpen aan de kredietcrisis.'

beidsmarkt, kan de AOW-leeftijd omhoog. Ook dat verlaagt de belastingdruk die rust op de werkenden.

Wat moeten we vooral niet doen? Een batterij, soms min of meer door de vastgoedsector omgekochte, experts komt met allerlei voorstellen om de huizenmarkt te 'redden'. Nu is het zinvol om mensen die in moeilijkheden zijn gekomen te helpen waardoor ze niet uit hun huis worden gezet, maar dit is iets heel anders dan voorstellen om de Nationale Hypotheekgaran-

tie te verhogen. Deze garantie maakt het mogelijk dat mensen met lagere inkomens goedkoper kunnen lenen voor hun huis. Willen we deze garantie echt boven de drietron (in euro's) gaan tillen? Neen natuurlijk niet, en wel om twee redenen. Het lijkt geen verstandig beleid om ook langs deze weg lenen weer verder te gaan subsidiëren. En het kan toch al helemaal niet de bedoeling zijn om de mensen met bescheiden inkomens zulke grote risico's te laten nemen.

En dan hebben we nog de experts die wuertendend naar woningcorporaties kij-

ken. Deze sociale instellingen zouden de bouwproductie op peil moeten houden, en risico's over moeten nemen van commerciële projectontwikkelaars die het bouwen even gestopt zijn. Klinkt aardig, maar welke risico's zullen de projectontwikkelaars van de hand doen? Inderdaad de slechtste. Corporaties worden toch al keer op keer beetgenomen door de commerciële partijen, laten we dit niet ook nog eens gaan aanmoedigen. En zo zijn er dagelijks weer andere plannen. Laten we goed na blijven denken!

Nu lees je wel eens over staatsbedrijven. Binnenkort mag jij ze beheren.

Het Rijk is mede-eigenaar van 35 grote ondernemingen. Het ministerie van Financiën is namens de Staat aandeelhouder en verantwoordelijk voor bijvoorbeeld de verkoop van het vervoersbedrijf Connexion. Maar ook de oprichting van de onderneming die de Zuidas moet gaan ontwikkelen of de aankoop van een aandelenbelang in het Rotterdamse Havenbedrijf. Op dit ministerie werk je altijd aan uitdagende projecten met grote maatschappelijke gevolgen. Ook als starter, want je doet direct mee als volwaardig teamlid. Dit betekent wel dat wij veel van jou verwachten.

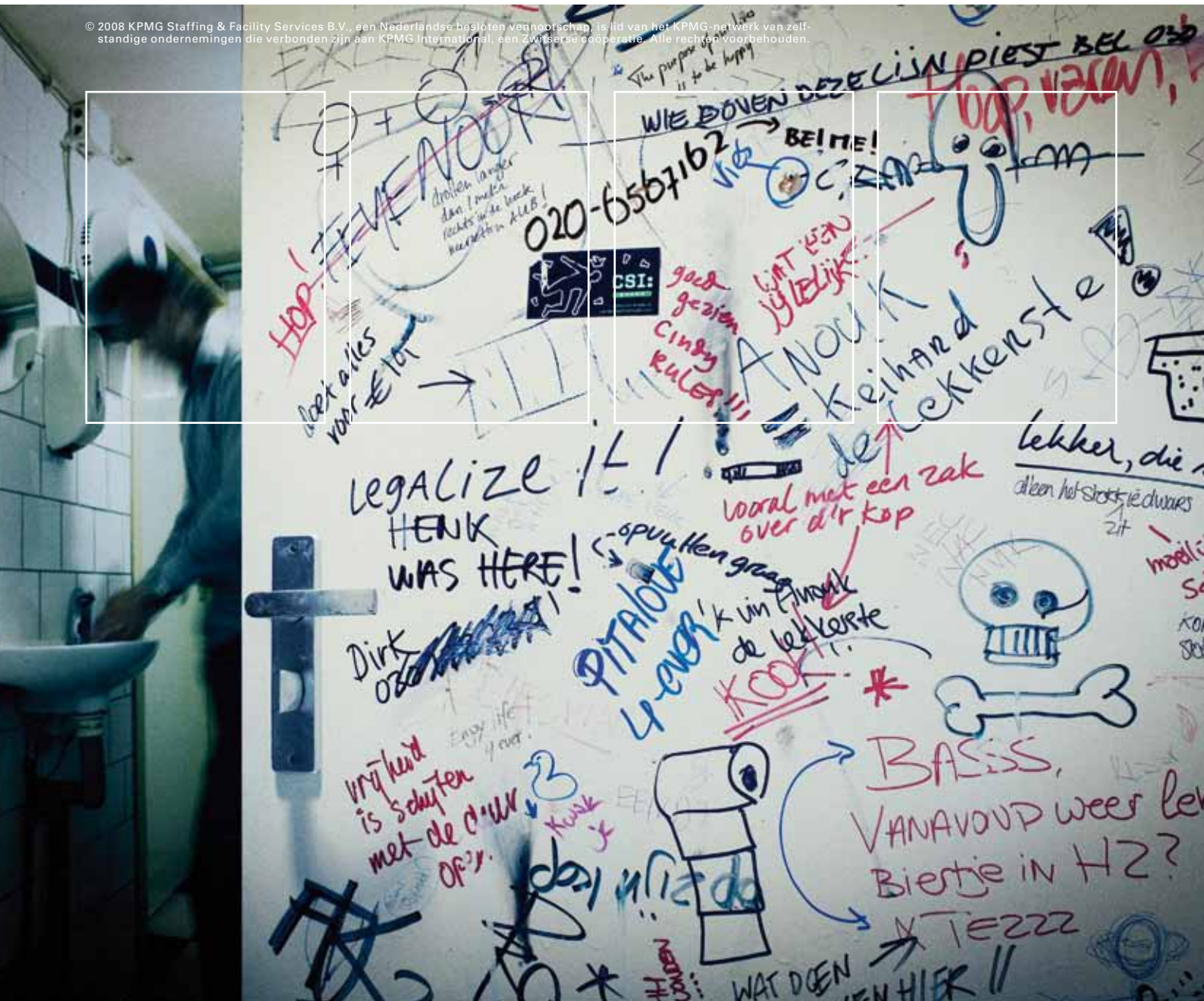
Bij Financiën tel je meteen mee.

Financiën zoekt startende bedrijfseconomen

Wij bieden je van meet af aan veel ruimte voor eigen verantwoordelijkheid. Het kan dan ook zomaar gebeuren dat je direct na je studie staatsbedrijven mag beheren. Dat moet je willen, dat moet je kunnen. Iets voor jou? Toptalent is van harte welkom. Zeker als je binnenkort als bedrijfs-econoom afstudeert. Kijk voor meer informatie op www.minfin.nl. Je sollicitatie mail je naar recruitment@minfin.nl of je belt 070-3428532.

Wie schrijft blijft?

© 2008 KPMG Staffing & Facility Services B.V., een Nederlandse besloten vennootschap, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International, een Zwitserse coöperatie. Alle rechten voorbehouden.

Schrijf je scriptie of afstudeeropdracht bij KPMG.

Eerlijk is eerlijk, niet iedere tekst is even goed. Maar vaak zit er iets slims of moois tussen. En heel soms iets onvergetelijks. Zo is dat op de wc-deur van een kroeg en zo is dat bij KPMG, waar studenten als jij een scriptie of afstudeeropdracht kunnen schrijven. Zo'n scriptie of afstudeeropdracht is een ideale manier om kennis te maken met KPMG. Misschien zelfs het begin van een prachtige carrière: geef je al schrijvend blijk van passie voor het vak, dan moet je maar eens serieus overwegen om te blijven. Meer weten? Kijk op www.kpmg.nl/stages.